

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА**

САЯПІНА СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 373.2(477) «196/200» (043.3)

**РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ
(1960 р. – ПОЧАТОК ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Полтава – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
ЄВТУХ Микола Борисович,
Інститут педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник відділу історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
АРТЕМОВА Любов Вікторівна,
Київський міжнародний університет,
професор кафедри психології та педагогіки,
завідувач відділу аспірантури та докторантури;

доктор педагогічних наук, професор
ФУНТІКОВА Ольга Олександрівна,
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя),
професор кафедри управління навчальними
закладами і педагогіки вищої школи;

доктор педагогічних наук, професор
ГНІЗДІЛОВА Олена Анатоліївна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
завідувач кафедри дошкільної освіти.

Захист відбудеться «20» жовтня 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка за адресою : вул. Остроградського, 2, ауд. № 208, м. Полтава, 36003.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003) та на офіційному WEB-сайті закладу за посиланням: <http://pnpri.edu.ua>.

Автореферат розіслано «19» вересня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Семеновська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Наука як об'єкт соціальної діяльності уможливорює оволодіння системою знань про об'єктивну дійсність, закони її розвитку та методи пізнання. Вона є соціокультурною домінантою сьогодення, має потужний ресурс і потенціал для якісного перетворення людини і світу. Вагомим складником наукової системи є педагогіка, предмет якої – виховання, навчання та розвиток особистості.

Оновлена стратегія реформування сучасної освіти вимагає принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого та послідовного запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних та ефективних підходів до організації наукової й інноваційної діяльності. Необхідність всебічного вивчення й осмислення проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку підтверджує діяльність дослідницьких і навчальних інститутів, кафедр, лабораторій, запровадження багатьох міжнародних, вітчизняних програм і проведення конференцій, що відіграють вагому роль у створенні науково-освітньої інфраструктури в державі й у всьому світі.

Основні завдання та шляхи розв'язання окресленого питання розкрито в освітніх нормативно-правових актах: Закони України «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про охорону дитинства» (2008 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття» (1993 р.)), Концепція дошкільного виховання в Україні (1993 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2011 р.), Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року (2011 р.), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція, 2012 р.) тощо.

Глобалізаційні процеси інтегрування науково-освітньої системи України в міжнародний освітній простір актуалізують проблеми критичного аналізу й доцільної ретроспекції вітчизняного науково-педагогічного досвіду, використання досягнень відомих науковців, дослідників минулого в сучасних умовах. Для успішного розв'язання низки нагальних освітніх проблем, як і очікуваних у найближчому часі, особливий науковий інтерес становлять різні аспекти дошкільної педагогіки як науки в їх історичному розвитку.

Загальнотеоретичні та практичні основи дошкільної педагогіки як науки мають глибокі корені. Визначенню її наукового апарату (об'єкт, предмет, мета, завдання, методологічні засади, принципи, методи вивчення особистості дошкільника) присвячено праці вітчизняних (Н. Георгян, В. Зінченко, Н. Лисенко, Д. Струннікова та ін.) і зарубіжних (Т. Бабаєва, С. Баранов, Л. Болотіна, С. Козлова, Т. Комарова, М. Крулехт, Т. Кулікова, О. Солнцева, В. Тітов та ін.) авторів. Ключові поняття дошкільної педагогіки й дошкільної освіти («дошкільне виховання», «дошкільна дидактика», «виховання дітей раннього віку», «фізичне, розумове, моральне, трудове, естетичне виховання», «гра», «іграшка», «розвивальне середовище», «підготовка дитини до навчання в школі», «передшкільна освіта» та ін.) досліджувалися Л. Артемовою, Г. Беленькою, А. Богущ, Н. Кирстою, Т. Поніманською, Т. Степановою, О. Усовою та іншими вченими.

Наразі склалися передумови для ґрунтовного вивчення розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки в 1960 р. – на початку ХХІ століття, що пов'язано з оновленням її методологічних засад, зокрема: філософських концепцій перетворення наукових теорій (О. Авер'янов, І. Блауберг, Б. Гершунський, В. Келле, В. Копнін, Т. Кун, А. Піскоппель, М. Попович, В. Швирьов, Б. Юдін та ін.); концептуальних положень методології сучасних наукознавчих студій (Г. Добров, В. Ільїн, В. Кізіма, Г. Лахтін, М. Мирський, Л. Московичев, О. Огурцов, В. Онопрієнко, Б. Старостін та ін.); історико-педагогічної науки (О. Адаменко, М. Богуславський, А. Бойко, А. Бондар, Я. Бурлака, Л. Ваховський, А. Вихрущ, В. Вихрущ, П. Воловик, В. Гінецинський, Б. Год, С. Гончаренко, Н. Гупан, М. Євтух, І. Зайченко, Б. Коротяєв, В. Лозова, І. Макаровська, І. Прокопенко, Е. Панасенко, І. Стражнікова, О. Сухомлинська, С. Хайтун, Є. Хриков, В. Чепелев, М. Ярмаченко, О. Ясько та ін.); досліджень окремих аспектів проблеми: розвиток вітчизняної системи дошкільної освіти (З. Борисова, Н. Кирста, С. Попиченко, Н. Тарапака, І. Улюкаєва, О. Фунтікова та ін.); генеза вітчизняної дидактики й творчості вітчизняних дидактів означеного періоду (А. Алексюк, М. Антонець, Л. Атлантова, Л. Березівська, Я. Бурлака, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, В. Курило, В. Майборода, В. Помагайбо, Ю. Руденко, О. Савченко та ін.); діяльність наукових шкіл (Д. Александров, О. Вілкіна, О. Гнізділова, Д. Зербіно та ін.).

Особливості розвитку дошкільної педагогіки як науки в Україні відбито в дослідженнях Т. Садової «Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ століття)» (1997), В. Вихрущ «Розвиток теоретико-концептуальних основ вітчизняної дидактики (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (2001), Л. Штефан «Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20–90-ті рр. ХХ ст.)» (2002), Т. Котик «Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики» (2005), О. Адаменко «Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950–2000 рр.)» (2006), Т. Степанової «Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець ХІХ–ХХ століття)» (2011), О. Гнізділової «Становлення і розвиток наукових шкіл у вищих педагогічних навчальних закладах Східної України в ХХ столітті» (2012), Е. Панасенко «Експеримент в науково-педагогічних дослідженнях в Україні (1943–1991 рр.)» (2014), І. Стражнікової «Історіографія розвитку педагогічної науки у дослідженнях західного регіону України» (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) (2015) та ін.

Попри значну кількість праць, що стосувалися досліджуваної проблеми, в історико-педагогічній науці дошкільна педагогіка ще не стала об'єктом спеціального вивчення як цілісне, системне утворення. З огляду на це актуальність дослідження зумовлена в науково-теоретичному вимірі необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань щодо розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки в контексті соціально-політичних змін; необхідністю формування цілісного погляду на визначене історико-педагогічне продукування

та виокремлення його прогресивних тенденцій; у науково-практичному – потребою критичного аналізу генези вітчизняної дошкільної педагогіки як науки в 60-их рр. ХХ – на початку ХХІ століття задля представлення її в сучасному науково-педагогічному та історико-педагогічному дискурсах і творчого використання в умовах інноваційного освітнього простору.

Водночас, у науковій галузі тривалий час зберігається низка *суперечностей*, що об'єктивно наявні в сучасній науково-педагогічній теорії й практиці, зокрема між: зростанням інтересу до історії вітчизняної дошкільної педагогіки й недостатнім рівнем адекватного визначення її сутності, наукових засад і ролі в історико-педагогічному процесі; значною кількістю наукових праць із теорії й практики виховання та навчання дітей дошкільного віку, персоналістики та відносно невисоким рівнем її систематизації, проблемно-тематичного, комплексного аналізу; новим стратегічним курсом щодо забезпечення безперервності освіти та відсутністю наукових досліджень зі створення психолого-педагогічних умов її реалізації з урахуванням теоретичних здобутків дошкільної педагогіки; потребою у розробці інноваційних технологій щодо впровадження новітнього змісту виховання та навчання дітей дошкільного віку й реальним станом підготовленості освітян-практиків до такої діяльності; наявними механізмами організації, планування наукових досліджень і необхідністю надати їм більш системного, цілеспрямованого, координованого характеру.

Отже, недостатня розробленість означеної наукової проблеми в історико-педагогічній науці, актуальність і відповідність потребам сучасного стану реформування системи національної освіти зумовили вибір теми дослідження – **«Розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота за темою проводилася в межах реалізації комплексної наукової програми «Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі» (номер державної реєстрації 0114U001251 від 31.01.14 р.) науково-дослідної роботи кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Слов'янського державного педагогічного університету 30 червня 2011 р., протокол № 10 та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України 26 березня 2013 р., протокол № 3.

Мета дослідження полягає в цілісному, системному вивченні генези вітчизняної дошкільної педагогіки як науки в 60-их рр. ХХ – на початку ХХІ століття задля репрезентивного її представлення в сучасному науково-педагогічному та історико-педагогічному дискурсах й обґрунтування стратегічних перспектив розвитку дошкільної педагогіки в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. З'ясувати передумови становлення та чинники розвитку дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки й схарактеризувати джерельну базу дослідження.
2. Здійснити аналіз теоретико-методологічних засад дослідження.

3. Розробити й науково обґрунтувати періодизацію розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки.

4. Схарактеризувати генезу науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми виховання дітей дошкільного віку (1960-ий р. – початок ХХІ століття).

5. Проаналізувати динаміку розвитку науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми навчання дітей дошкільного віку (1960-ий р. – початок ХХІ століття).

6. Розкрити основні закономірності, суперечності та провідні тенденції розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (1960-ий р. – початок ХХІ століття).

7. Узагальнити результати дисемінації наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки в освітню практику виховання та навчання дітей дошкільного віку й визначити стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної педагогіки в Україні.

Об'єкт дослідження – вітчизняна дошкільна педагогіка як галузь педагогічної науки.

Предмет дослідження – генеза вітчизняної дошкільної педагогіки (1960-ий р. – початок ХХІ століття).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 1960-ого р. до початку ХХІ століття.

Нижня межа – 1960-ий р. – обрана у зв'язку зі створенням під керівництвом О. Запорожця першого у світі Науково-дослідного інституту дошкільного виховання як полідисциплінарного наукового центру, у якому над широким спектром фундаментальних і прикладних проблем виховання, навчання й розвитку дитини-дошкільника працювали психологи, педагоги, філософи, дефектологи, лінгвісти. У цей час було прийнято Закон УРСР «Про зміцнення зв'язку школи із життям і про подальший розвиток системи народної освіти СРСР» (1959), постанову ЦК Компартії України «Про стан і заходи подальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР» (1959). На їх виконання науковці УНДІП розробили «Перспективний план наукових досліджень із педагогічних наук в УРСР на 1959–1965 рр.» (1959).

Верхня межа – 2010-ий р. – зумовлена прийняттям Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до законодавчих актів із питань загальної середньої освіти та дошкільної освіти» (20 травня 2010 р.), Державної цільової програми розвитку освіти до 2017 р., проведенням першого Всеукраїнського з'їзду працівників дошкільної галузі освіти (5 листопада 2010 р.), що загострило необхідність переходу від гіпотетичних теорій до концепцій, заснованих на педагогічній практиці й експерименті, створення новітніх концепцій дошкільного виховання та навчання (Л. Артемова, А. Бурова, О. Долинна, С. Кулачківська та ін.). У документах визначено вирішальні напрями роботи з оновлення системи виховання та навчання дітей дошкільного віку (гуманізація педагогічної роботи, забезпечення наступності в усіх галузях соціального становлення дитини; дослідження педагогічних умов повноцінного фізичного та психічного розвитку дитини в дошкільні роки; розробка науково-

методичного забезпечення педагогічного процесу в дошкільному закладі в нових умовах).

Концептуальні засади дослідження. В основу дослідження покладено системно-хронологічний підхід до вивчення вітчизняної дошкільної педагогіки як системного наукового утворення, сукупності набутих педагогічних знань, теорій, складного, неперервного процесу, що відбувався під впливом суспільно-політичних (авторитарна система управління дошкільною освітою, орієнтація освіти на реалізацію планів партії, курс на «будівництво комунізму», «формування нової людини» та ін.), економічних (загальний розвиток народного господарства, незначні видатки на розвиток дошкільної освіти), організаційно-педагогічних (стан і потреби дошкільної освіти, розвиток провідних ідей щодо виховання та навчання дітей, реорганізація структури системи дошкільної освіти, формування її нормативно-правової бази та ін.) чинників. Розвиток дошкільної педагогіки розглядався не як прямолінійний рух по висхідній лінії, а як складний, суперечливий, динамічний процес, на різних етапах якого виникали певні педагогічні ідеї, теорії, концепції виховання та навчання дітей дошкільного віку, які з часом видозмінювалися й утверджувалися в науці або зникали.

Розвиток дошкільної педагогіки й загальної педагогіки є взаємозумовленим і взаємопов'язаним процесом. Оскільки вітчизняна дошкільна педагогіка розглядала виховання та навчання як спеціально організований процес, взаємодію дорослої людини й дитини, спрямовану на формування в неї необхідних уявлень, навичок, якостей, то найбільш доцільно в історико-педагогічній роботі зосередити увагу на вивченні процесів розвитку дошкільної педагогіки, схарактеризувати генезу головних педагогічних теорій – теорія виховання дітей дошкільного віку та дошкільна дидактика.

Системний аналіз вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960-ий р. – початок XXI століття) передбачав її багаторівневий опис, застосування комплексу кількісних (абсолютна й відносна кількість публікацій, монографій, дисертацій) та якісних (змістовність, новизна, суспільний резонанс публікацій, монографій, дисертацій, їх значення для розвитку педагогічної теорії й практики тощо) параметрів.

В основу дослідження покладено обґрунтовану авторську періодизацію розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки в 1960-тому р. – на початку XXI століття, що забезпечило його розгортання в логіко-проблемному вимірі.

Концепція дослідження ґрунтувалася на трьох взаємопов'язаних концептах – методологічному, теоретичному та технологічному.

Методологічний концепт відбив взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів до вивчення розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки:

– парадигмальний підхід забезпечив розгляд і реконструювання науково-педагогічних досліджень проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку крізь призму освітньо-педагогічних парадигм, що домінували в досліджуваний історичний період;

– системний підхід надав можливість для студіювання розвитку дошкільної педагогіки як процесу змін у науково-освітній галузі, якій притаманні конкретні

ознаки (цілісність, структурність, наявність специфічних закономірностей і внутрішніх системотворчих зв'язків, відношень між елементами системи, багатоваріантність опису системи, її емерджентність тощо);

– аксіологічний підхід орієнтував на вивчення генези вітчизняної дошкільної педагогіки як науки з позицій виявлення стратегій її подальшої еволюції, ґрунтуючись на певних ціннісних орієнтирах;

– антропологічний підхід уможливив осягнення логіки осмислення та розв'язання завдань розвитку розумових, моральних, фізичних, естетичних, психологічних властивостей та якостей дитини дошкільного віку як індивіда, особистості й індивідуальності;

– історико-хронологічний підхід надав змогу з'ясувати передумови становлення й розвитку дошкільної педагогіки у вітчизняній теорії та практиці з урахуванням якісних і кількісних змін науково-теоретичних і методичних досліджень із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку, передбачав вивчення й аналіз історичних закономірностей, тенденцій становлення висвітлюваного феномена;

– культурологічний підхід орієнтував на розгортання історико-педагогічного дослідження в контексті загальнофілософського розуміння культури та передбачав використання феномена культури як визначального в розумінні й поясненні проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Теоретичний концепт становили філософські концепції вітчизняних учених щодо трансформування науково-освітніх систем, концептуальних положень методології сучасних наукознавчих студій, історико-наукового знання (М. Бердяєв, Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, М. Євтух, С. Золотухіна, К. Кантор, В. Кремень, В. Майборода, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.), загальнопедагогічні підходи до аналізу й висвітлення процесів розвитку теорії та практики виховання й навчання дітей дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богуш, Т. Котик, Т. Поніманська та ін.).

Технологічний концепт передбачав розроблення алгоритму вивчення та аналізу науково-теоретичних, методичних досліджень із питань виховання, навчання дітей дошкільного віку, способів інтеграції й репрезентації результатів цього аналізу. Тематична спрямованість науково-педагогічних досліджень визначалася з урахуванням конкретних аспектів розвитку педагогічної науки досліджуваного періоду.

У процесі дослідження використано комплекс **методів**, а саме: науково-евристичний (виявлення, нагромадження, систематизація, класифікація джерельних матеріалів) – для з'ясування передумов становлення дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки та характеристики джерельної бази дослідження; загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, аналогія, заставлення та протиставлення) – для узагальнення та систематизації поглядів вітчизняних науковців на досліджувану проблему, результатів дисемінації наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки; історико-педагогічний – для визначення й обґрунтування концептуальної ідеї дослідження; історичний – із метою розробки періодизації та виявлення

основних тенденцій розвитку дошкільної педагогіки як науки; проблемно-генетичний – для ретроспективного висвітлення й реконструкції вітчизняної дошкільної педагогіки в 1960-тому р. – на початку ХХІ століття; системно-структурний – для визначення організаційних і процесуально-змістових особливостей структури дослідження; кількісний – для аналізу автентичних документів (наукометричний аналіз назв публікацій і дисертацій, підрахування кількості досліджень певної тематики в період з 1960-ого р. – початок ХХІ століття), характеристики ступеня дослідженості науково-педагогічних проблем, динаміки змін тематичної спрямованості питань виховання та навчання дітей дошкільного віку; біографічний – для вивчення еволюції поглядів вітчизняних учених у соціокультурному контексті; актуалізації та прогнозування – для коментування та визначення наукових здобутків, прогалин, перспектив розвитку науково-теоретичних і методичних досліджень та їх використання в удосконаленні теорії та практики виховання й навчання дітей дошкільного віку; термінологічний аналіз науково-педагогічної літератури – для визначення основних понять, категорій відповідно до предмета дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять:

– матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України): фонд 166 – Відділ єдиної трудової школи, Народний комісаріат освіти УСРР, Міністерство освіти УРСР; Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ЦДІАК України): фонд 707 – Управління Київського навчального округу; Державного архіву Донецької області (ДАДО): фонд 3765 – Донецький державний педагогічний інститут; архіву ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: фонд 3313 – Слов'янський державний педагогічний інститут;

– нормативні документи – законодавчі акти урядів СРСР та УРСР; документи Народного комісаріату освіти України, Міністерства освіти СРСР, УРСР, а саме: «Збірники наказів і розпоряджень Народного Комісаріату освіти України»; «Бюлетені Народного Комісаріату освіти СРСР», «Інформаційні збірники Міністерства освіти України»; матеріали всесоюзних і республіканських з'їздів, конференцій;

– філософські праці (О. Авер'янов, І. Блауберг, В. Копнін, Т. Кун, А. Піскопель, Б. Юдіна та ін.); наукознавчі студії (Г. Добров, М. Мирський, Л. Московичев, О. Огурцов, В. Онопрієнко та ін.); роботи з методології історико-наукового знання (В. Вернадський, В. Гмурман, В. Кузнецов, В. Краєвський, Б. Малицький, М. Розов, М. Скаткін та ін.); розвідки з проблем методології педагогіки та історії педагогіки (М. Богуславський, Л. Ваховський, В. Вихрущ, П. Воловик, В. Гінецинський, С. Гончаренко, Б. Коротяєв, О. Сухомлинська, С. Хриков, Н. Юдіна, О. Ясько та ін.);

– історико-педагогічні праці, присвячені загальним питанням розвитку педагогічної науки, персоналіям українських педагогів, різним аспектам розвитку теорії виховання та дидактики, історії педагогіки (М. Антонєць, А. Алексюк, Л. Артемова, Л. Атлантова, Л. Березівська, А. Бойко, А. Бондар, Я. Бурлака, О. Гнізділова, Н. Гупан, М. Євтух, І. Зайченко, С. Золотухіна,

В. Курило, В. Лозова, В. Майборода, Е. Панасенко, В. Помагайбо, І. Прокопенко, О. Пронников, Ю. Руденко, О. Савченко, Н. Тарапака, О. Фунтікова, В. Чепелєв, М. Ярмаченко та ін.);

– періодичні видання, на сторінках яких було публікувано результати теоретичних і практичних доробків науковців, дослідників, освітян-практиків, вихователів щодо питань виховання та навчання дітей дошкільного віку, освітні документи, а саме: «Дошкільне виховання» (1960–2010), «Дошкольное воспитание» (1960–1991), «Палітра педагога» (додаток до журналу «Дошкільне виховання», 1997–2010), «Джміль» (науково-методичний додаток до журналу «Дошкільне виховання», 1997–2010), республіканський науково-методичний збірник «Дошкільна педагогіка і психологія» (1965–1982), наукові записки «Дошкольная педагогика» (1960–1970), «Деякі питання дошкільної педагогіки» (1958), «Дошкольное воспитание» (1960–1973), «Дошкільна освіта» (2003–2009), «Педагогічна бібліотека», «Бібліотека для батьків», «Бібліотека дошкільного працівника», «ДНЗ+школа», «ОПН: Образование. Педагогические науки», «Бібліотечка вихователя дитячого садка» (1997–2010), «Дитячий садок» (2001–2010), «Дошкілля» (2008–2010), «Педагогическое творчество» (2004–2010), «Психолог дошкілля» (2001–2010) та ін.;

– автентичні матеріали: монографії, дисертації, статті в наукових, науково-методичних збірниках (Київ, Ленінград, Москва та ін.), збірниках тез доповідей на республіканських конференціях, семінарах (Київ, Рівне, Слов'янськ, Харків, Черкаси), у матеріалах симпозіумів (Київ, Москва), науково-практичних конференцій (Київ, Миколаїв, Одеса, Полтава, Рівне, Тернопіль, Умань та ін.), конференцій молодих учених НДІ дошкільного виховання АПН СРСР (Москва), учених записках у вигляді наукових доповідей: Дошкільна педагогіка, Герценівські читання. Дошкільне виховання (Ленінград), міжвишівських збірниках наукових праць (Донецьк, Київ, Луганськ, Полтава, Одеса, Переяслав-Хмельницький, Рівне, Слов'янськ, Тернопіль та ін.). У цілому в ході дослідження було опрацьовано 2398 наукових праць, із поміж яких: 260 книг, 245 дисертацій, 1893 статті.

Для підготовки дисертації використано матеріали фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, наукових бібліотек Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), Російської державної бібліотеки.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що *вперше*: цілісно проаналізовано генезу вітчизняної дошкільної педагогіки (1960-ий р. – початок ХХІ століття); розкрито основні *закономірності* (взаємозв'язок у процесі розвитку дошкільної педагогіки зарубіжних і вітчизняних теоретичних ідей, концепцій, практик; залежність науково-педагогічної проблематики від соціально-політичних умов; забезпечення прогресивного

розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки досягненнями практики виховання та навчання дітей дошкільного віку тощо), *суперечності* (між тогочасними соціально-політичними реаліями та необхідністю змін у системі виховання й навчання дітей дошкільного віку; між потребами використання науково-практичних підходів до розв'язання актуальних питань дошкільної педагогіки та домінуванням традиційних методів науково-педагогічних досліджень та ін.), провідні *тенденції* розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (панування радянської парадигми виховання; вплив результатів наукових досліджень російських науковців на розвиток теорії та практики виховання й навчання дітей дошкільного віку в Україні; неможливість розвитку української педагогічної думки на онтологічній основі; становлення нової гуманістично-орієнтованої національної парадигми виховання дітей дошкільного віку; зміна тематики науково-теоретичних і методичних досліджень від орієнтації на ідеологічні чинники до наслідування логіки розвитку науки; відмова від функціонального та розвиток особистісно орієнтованого підходу до виховання та навчання дітей дошкільного віку; перенесення акценту в навчанні з формування в дітей дошкільного віку вмінь і навичок на розвиток особистості; зміна підтримувальної функції дошкільної педагогіки на перетворювальну та культуuroстворювальну; розширення дослідницької проблематики, зростання кількості дослідницьких центрів, наукових публікацій, наукових кадрів, наукових шкіл, кафедр дошкільної педагогіки, дослідно-експериментальних майданчиків; освітні зміни на основі психолого-педагогічних досліджень); на основі розроблених авторських *критеріїв* (об'єктивна зміна суспільно-освітньої ролі науково-педагогічної діяльності; стан педагогічної теорії та практики; кількісні зрушення та розширення наукової проблематики досліджень питань виховання та навчання дітей дошкільного віку; урахування вимог законодавчо-нормативних документів; зростання інтересу до наукової спадщини та практичних здобутків, науково-експериментальних досліджень у галузі дошкільної педагогіки й необхідності розробки науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ, наукова новизна педагогічних досліджень) обґрунтовано *етапи* розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки в 1960-ому р. – на початку ХХІ століття: I етап (1960–1969 рр.) – пошуково-емпіричний – розробка наукових засад дошкільної педагогіки, створення наукових центрів (Інститут дошкільного виховання при АПН СРСР, відділи дошкільного виховання та виховання дітей раннього віку в Українському НДП), наукових шкіл, координування науково-методичної роботи з дошкільного виховання, наукової роботи у вищих педагогічних навчальних закладах); II етап (1969–1984 рр.) – організаційно-педагогічний – накопичення та узагальнення результатів науково-педагогічних досліджень проблем теорії виховання та навчання дітей дошкільного віку; практичне використання теорії; розробка нових напрямів у методиці та техніці педагогічних досліджень (моделювання, прогностичні методи, діагностичні методики, метод математичної статистики, метод незалежних характеристик); III етап (1984–1991 рр.) – теоретико-узагальнювальний – дослідження фундаментальних проблем дошкільної педагогіки, упровадження експериментально-перевіреного й

узагальненого передового досвіду, наукових основ методики навчання і виховання дітей-шестиліток; IV етап (1991–2001 рр.) – оновлювально-адаптаційний – трансформація освітніх і виховних парадигм у галузі дошкільної освіти, що зумовило зміну вектора розвитку науково-педагогічних досліджень, зокрема у напрямі утвердження національних засад, експериментування щодо створення цілісної теорії розвитку особистості; V етап (2001–2010 рр.) – інноваційно-творчий – упровадження нових особистісно орієнтованих технологій виховання та навчання дітей дошкільного віку, створення науково-обґрунтованих нормативів діагностики й оцінювання; повернення до педології, її теоретичних оцінок; оновлення й активізація науково-педагогічних досліджень за паспортом спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка; розроблено *алгоритм* формування вибірки автентичних матеріалів у історико-педагогічному дослідженні; простежено динаміку змін тематичної спрямованості проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку; здійснено аналіз творчого внеску провідних вітчизняних науковців у розвиток дошкільної педагогіки (Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Н. Денисенко, О. Запорожець, К. Крутій, Т. Поніманська, О. Усова, О. Фунтікова, К. Щербакова та ін.), доробок яких ще не став об'єктом історико-наукової рефлексії; виявлено та науково узагальнено результати дисемінації наукових досліджень із дошкільної педагогіки в освітню практику за *еволюційними фазами* (початкова, головна, завершальна) та визначено *напрями* діяльності учасників процесу дисемінації (інформаційний, комунікаційний, науково-методичний, навчально-технологічний, експертний, консультаційний тощо).

Подальшого розвитку набули наукові уявлення про чинники розвитку дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки; *уточнено* сутність і зміст понять «дошкільна педагогіка», «дошкільна дидактика»; *удосконалено* типологізацію загального джерельного масиву науково-теоретичних і методичних видань (дисертацій, публікацій) аналізованого періоду.

Уведено до наукового обігу 140 маловідомих джерел, із-поміж них 15 архівних справ (стенограма Всеукраїнської наради по дошкільній роботі (26–28 квітня 1932 р.), звіт про роботу республіканського навчально-методичного кабінету дошкільного виховання за 1967–1968 навчальний рік, протоколи засідань Рад Донецького державного педагогічного інституту, Слов'янського державного педагогічного інституту), праці вчених, які брали участь у розробці концептуальних засад науково-дослідної роботи (Є. Водовозова, А. Гендрихівська, В. Герцинштейн, С. Йофе-Мархасева, С. Лівшин, А. Пінкевич, М. Свентицька, А. Симонович та ін.).

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні положення й висновки дисертації можуть стати підставою для визначення напрямів науково-педагогічних досліджень зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка, спрямування зусиль науковців, освітян-практиків на розв'язання актуальних завдань теорії й практики виховання та навчання дітей дошкільного віку. Представлений у дисертації матеріал уможливує доповнення наявної тематики науково-

теоретичних, методичних досліджень із дошкільної педагогіки. Теоретичні здобутки дисертаційної праці можуть бути використані в процесі розробки та викладання навчальних дисциплін із дошкільної педагогіки, історії вітчизняної дошкільної педагогіки, порівняльної педагогіки, спецкурсів, спецсемінірів у вищих педагогічних навчальних закладах; під час укладання підручників, навчальних посібників, довідників, навчальних програм, методичних рекомендацій із теорії та історії дошкільної педагогіки для магістрантів, аспірантів, студентів, вихователів ДНЗ; під час проведення наукових, науково-методологічних семінарів, конференцій, присвячених проблемам виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Матеріали дисертації відбито в авторському спецкурсі «Наукові дослідження в галузі дошкільної педагогіки: історія, сучасність, перспективи», а також у підготовлених у процесі дослідження наукових виданнях: монографія «Вітчизняна дошкільна педагогіка як наука: становлення та розвиток (1960 р. – початок ХХІ століття)» (2016 р.), бібліографічний покажчик «Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р. – початок ХХІ століття)» (2016 р.) тощо.

Основні положення та результати дисертаційної роботи **впроваджено** в навчальний процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2979 від 05.11.2015), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ) (довідка № 68-15-223 від 01.12.2015), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 154/02 від 03.02.2016), Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Слов'янськ) (довідка № 121/05 від 29.02.2016), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 1455/01-55/14 від 06.04.2016).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві, полягає: у теоретичному аналізі сутності, завдань дошкільної дидактики досліджуваного періоду [26]; у визначенні та характеристиці пріоритетних напрямів наукових досліджень питання обдарованості дітей дошкільного віку [34].

Апробація результатів дослідження. Основні результати й висновки дисертації доповідалися, обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки, кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2009), «Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта професійної самоактуалізації: проблеми, пошуки, тенденції» (Донецьк, 2009), «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2010), «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (Херсон, 2011), «Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи» (Одеса, 2011), «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2012), «Одаренные дети – интеллектуальный потенциал государства» (Гаспра, 2012), «Теоретико-методичні засади передшкільної освіти в сучасному освітньому просторі» (Миколаїв, 2012), «Актуальные проблемы и тенденции современного дошкольного образования»

(Мінськ, Білорусь, 2013), «Педагог третього тисячоліття: теоретико-методологічний дискурс» (Дрогобич, 2013), «Розвиток особистості в сучасному медіа-просторі» (Луганськ, 2013), «Дидактика Яна Амоса Коменського: від минулого до сьогодення» (Умань, 2013), «Преимущества между дошкольным и начальным общим образованием в условиях введения федерального государственного образовательного стандарта» (Таганрог, Росія, 2013), «Обучение и воспитание: методика и практика 2013/2014 учебного года» (Новосибірськ, Росія, 2013), «Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014), «Нове у педагогіці та психології сучасного світу» (Львів, 2014), «Чинники розвитку психологічних та педагогічних наук у ХХІ столітті» (Одеса, 2014), «Psycho-pedagogical problems of a personality and social interaction» (Прага, Чехія, 2014), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний вимір змін» (Суми, 2014), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в освітньому просторі: проблеми та перспективи» (Слов'янськ, 2015), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ столітті» (Львів, 2015), «Новое слово в науке и практике: гипотезы и апробация результатов исследований» (Новосибірськ, Росія, 2015), «Педагогика и психология в эпоху возрастающего потока информации – 2015» (Будапешт, Угорщина, 2015), «Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати» (Братислава, Словаччина, 2016), «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2016), «Перспективні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (Харків, 2016), «Ukraina-Polska-Współpraca Synergetyczna» (Варшава, Київ, Полтава, Слов'янськ, 2017); *всеукраїнських* – «Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції» (Черкаси, 2008), «Психолого-педагогічний та соціальний супровід дитини дошкільного віку» (Слов'янськ, 2010), «Дошкільна освіта в Україні: історичний досвід та євроінтеграційні процеси» (Глухів, 2010), «Образ дитини у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях» (Харків, 2011), «Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції» (Хмельницький, 2012), «Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (Слов'янськ, 2012), «Українська педагогіка 1920-их років – сучасні оцінки і виміри» (Умань, 2012), «Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованості дошкільників» (Алупка, 2013), «Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі» (Мукачеве-Дніпропетровськ, 2013), «Проблеми підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції» (Слов'янськ, 2014), «Перспективні напрями сучасної науки та освіти» (Слов'янськ, 2015).

Кандидатська дисертація «Проблема особистості вчителя в педагогічній спадщині М. О. Корфа» за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищена в 1998 р. у Луганському державному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження відбито в 47 публікаціях (45 – одноосібні), із них: 1 – монографія, 1 – бібліографічний покажчик, 28 статей – у

фахових наукових виданнях України (2 – Index Copernicus), 2 статті – у зарубіжних фахових наукових виданнях, 17 – праць апробаційного характеру.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (1508 найменувань), із них – 15 архівних справ, 6 додатків на 53 сторінках, 15 таблиць. Повний обсяг дисертації – 603 сторінки, із них основного тексту 407 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність вибраної теми; визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, методологічні та теоретичні основи вивчення генези вітчизняної дошкільної педагогіки; схарактеризовано методи, хронологічні межі, концепцію, джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; наведено відомості щодо апробації, структури й обсягу дисертації.

У *першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження»* з'ясовано передумови становлення та чинники розвитку дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття; схарактеризовано джерельну базу дисертаційної праці; представлено наукові підходи дослідження.

Здійснений історичний аналіз уможливив визначення передумов становлення та розвитку дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття, зокрема: соціально-економічні (зростання промисловості, залучення жінок до процесу виробництва та їх прагнення до емансипації), політичні (боротьба за національне відродження та утвердження українців як європейської нації), педагогічні (розвиток вітчизняної педагогічної думки, суспільного дошкільного виховання: народні дитячі садки, майданчики, осередки, висновки наукових досліджень про важливість дошкільного періоду у становленні особистості, усвідомлення необхідності психолого-педагогічної підготовки дорослих щодо виховання дітей перших років життя), значні досягнення в науках, які вивчали дитину (психологія, педологія, анатомія, фізіологія), передовий зарубіжний досвід з організації закладів виховання дітей дошкільного віку, відкриття перших дитячих садків в Україні (Є. Чернишова, 1858; С. Русова, 1871), активна діяльність педагогічних товариств (Київське товариство народних садків, Фребелівське педагогічне товариство, м. Київ), заснування спеціального журналу «Дошкільне виховання» (1911–1917), підготовка педагогічного персоналу для дитячих садків, організація дошкільної науково-педагогічної секції Державної вченої ради у 1921 р. (П. Блонський, Д. Лазуркіна, С. Шацький та ін.), створення лабораторії дошкільного виховання як наукового підрозділу в УНДП (1930), організація наукової дискусії з питань навчання дітей дошкільного віку (А. Бикова, А. Гендрихівська, В. Герцинштейн, Р. Жуковська, С. Йофе-Мархасева, Г. Леушина, С. Лівшин, Л. Пенъєвська, Є. Радіна, С. Соловей, О. Усова та ін.), національні (сформованість традицій родинного виховання на засадах народності й гуманізму).

Установлено, що спроби осмислення науково-теоретичних основ змісту дошкільної педагогіки відбулися вже наприкінці ХІХ століття, а в 20-ті роки ХХ століття вони набули значущості як педагогічна спадщина, що включала праці видатних педагогів і психологів (Н. Альмедінген, К. Вентцель, Є. Водовозова, П. Каптерев, С. Русова, Є. Тихєєва, Л. Толстой, К. Ушинський, Ю. Фаусек, Л. Шлегер та ін.). Теорія і практика дошкільної педагогіки розглядалися з погляду марксистської педагогіки, засновником якої була Н. Крупська (Г. Івантер, Р. Прушіцька, М. Свентіцька, В. Торбек, В. Федявська та ін.).

Проведене дослідження показало, що в 20-ті роки ХХ століття одним із головних завдань науково-педагогічних досліджень у галузі дошкільної педагогіки був розвиток педагогіки раннього дитинства (Н. Аксаріна, О. Бібанова, Є. Крічевська, М. Щелованов та ін.). Науковці вперше розробили обґрунтовану систему виховання дітей раннього віку в умовах ясельного закладу, що формувалася як органічна частина загальної системи радянської педагогічної науки. Вагома науково-практична роль у розв'язанні питань галузі належала з'їздам і нарадам з охорони материнства та дитинства (1920, 1923, 1929, 1931, 1935 рр.), із дошкільного виховання (1921, 1924, 1928 рр.).

Головним досягненням означеного періоду стало науково-педагогічне дослідження О. Запорожця, у якому представлено концепцію ампліфікації (непересічне значення періодів дитинства, необхідність повноцінного використання специфічних умов кожного періоду), яка була й залишається основою розвитку теорії та практики виховання та навчання дітей дошкільного віку.

У розділі обґрунтовано алгоритм формування джерельної бази, запропоновано її характеристику, описано технологію поєднання кількісних і якісних методів аналізу першоджерел. Відповідно до походження й інформаційного наповнення джерельну базу предмета дослідження диференційовано за групами: архівні, нормативні документи, наукознавчі студії, історико-педагогічні роботи, педагогічна періодика, автентичні матеріали. Першу групу джерел представлено законодавчими актами урядів СРСР та УРСР; Президента України, Верховної Ради й Кабінету Міністрів незалежної української держави; документами Народного комісаріату освіти України, Міністерства освіти СРСР, УРСР, а саме: «Збірники наказів і розпоряджень Народного Комісаріату освіти України»; «Бюлетені Народного Комісаріату освіти СРСР», «Інформаційні збірники Міністерства освіти України»; офіційні видання Указів Президента та законів України в 1991–2010-их рр.; матеріали всесоюзних і республіканських з'їздів, конференцій. Другу групу джерел становлять філософські праці (О. Авер'янов, М. Бердяєв, Б. Гершунський, В. Келле, Т. Кун, А. Піскопель, Ю. Юдін та ін.), наукознавчі студії (Г. Добров, В. Кізіма, М. Мирський, Л. Московичев, О. Огурцов, Б. Старостін та ін.), праці з методології історико-наукового знання (В. Вернадський, В. Краєвський, О. Макашова, М. Скаткін та ін.), розвідки з проблем методології педагогіки та історії педагогіки (Л. Ваховський, В. Гінецинський, З. Равкін, О. Сухомлинська, Є. Хриков та ін.). Третю групу представлено науковими розробками, де розглянуто загальні питання історії розвитку вітчизняної педагогіки та

персоналії вітчизняних педагогів і психологів (1960-ий р. – початок ХХІ століття); дослідженнями, у яких проаналізовано питання історії розвитку вітчизняної теорії виховання та персоналії вітчизняних науковців, які вивчали проблеми виховання в означений період; працями, у яких висвітлено окремі питання історії розвитку вітчизняної дидактики й творчість вітчизняних дидактів означеного періоду (О. Адаменко, Л. Артемова, А. Бойко, С. Гончаренко, Н. Гупан, М. Євтух, С. Золотухіна, В. Курило, Е. Панасенко, О. Савченко, М. Ярмаченко та ін.). Четверту групу склали автентичні матеріали: монографії, дисертації, статті в наукових збірниках, педагогічній періодичній пресі, надруковані та захищені вітчизняними авторами в досліджуваний період. В основу методики вивчення першоджерел було покладено ідею багаторівневого опису предмета дослідження, яка реалізовувалася поетапно: наукометричний аналіз семантичного спектра назв публікацій і дисертацій, аналіз вектора спрямованості наукових пошуків вітчизняних дослідників питань виховання та навчання дітей дошкільного віку означеного періоду, якісна характеристика змісту науково-теоретичних та методичних розробок у галузі дошкільної освіти.

У праці узагальнено провідні напрями розробки теорії та практики виховання й навчання дітей дошкільного віку на сторінках педагогічної періодичної преси: теоретичний (аналітичні статті науковців, вихователів, педагогів), навчально-практичний (статті з описом педагогічного досвіду з організації навчально-виховного процесу в ДНЗ, застосування різноманітних методів виховання та навчання дітей, висвітлення різних підходів вихователів до розробки нових методів виховання та навчання дітей дошкільного віку), методично-рекомендаційний (публікації, метою яких було розкриття методик виховання та навчання дітей дошкільного віку, рекомендації щодо удосконалення навчально-виховного процесу в ДНЗ), компаративістський (повідомлення, біографічні нариси, нормативні документи, публіцистичні й аналітичні статті, у яких висвітлювався зарубіжний досвід організації виховання та навчання дітей дошкільного віку).

У розділі проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження в науково-педагогічних працях вітчизняних учених за трьома рівнями: загальнонауковим (системний, парадигмальний), конкретнонауковим (історико-хронологічний, антропологічний, аксіологічний, культурологічний), біографічним. Представлені методологічні підходи дали змогу всебічно вивчити й проаналізувати досліджувану історико-педагогічну проблему через осягнення сутності й взаємодії буття та свідомості, розглянути педагогічні явища в їхньому розвитку та взаємозв'язку.

Комплексне вивчення джерельної бази надало підстави стверджувати, що розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки в 1960-тому р. – на початку ХХІ століття характеризувався такими провідними тенденціями: адаптація завдань і змісту дошкільної освіти до суспільно-політичних трансформацій, панування радянської парадигми виховання, становлення національної парадигми виховання дітей дошкільного віку, зростання кількості наукових шкіл і кафедр дошкільної педагогіки, науково-дослідних центрів і лабораторій, спрямованість на

поєднання історико-педагогічних традицій й упровадження інноваційних технологій у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку тощо.

У другому розділі **«Розвиток вітчизняної теорії виховання дітей дошкільного віку (1960-ий р. – початок ХХІ століття)»** на основі самостійного визначення авторських критеріїв обґрунтовано періодизацію розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки, здійснено аналіз семантичного спектра назв публікацій і дисертацій, схарактеризовано генезу науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми виховання дітей дошкільного віку, визначено змістовне наповнення напрямів наукових шкіл.

В основу конструювання періодизації розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки покладено такі критерії: об'єктивна зміна суспільно-освітньої ролі науково-педагогічної діяльності; стан педагогічної теорії та практики; кількісні зрушення та розширення наукової проблематики досліджень питань виховання та навчання дітей дошкільного віку; урахування вимог законодавчо-нормативних документів; зростання інтересу до наукової спадщини та практичних здобутків щодо актуалізації фундаментальності організації та проведення науково-експериментальних досліджень у галузі дошкільної педагогіки та необхідності розробки засад науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ, наукова новизна педагогічних досліджень. Спираючись на визначені критерії та застосовуючи метод історичної інверсії, визначено етапи розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки в 1960 р. – на початку ХХІ століття:

I етап – пошуково-емпіричний (1960–1969 рр.) – пов'язаний із заснуванням Інституту дошкільного виховання при АПН СРСР, відділів дошкільного виховання, психології дітей дошкільного віку НДІ психології УРСР. У нормативно-правовій площині етап позначився прийняттям Постанови ЦК Компартії України «Про стан і заходи подальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР» (1959), «Перспективного плану наукових досліджень з педагогічних наук в УРСР на 1959–1965 роки» (1959), Закону УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти СРСР» (1959); характеризувався розробками наукових засад дошкільної педагогіки, створенням наукових центрів, наукових шкіл, координуванням науково-методичної роботи з виховання та навчання дітей дошкільного віку, наукової роботи вищих педагогічних навчальних закладів на кафедрах дошкільної педагогіки (Київ, Рівне, Слов'янськ, Запоріжжя), обговоренням результатів досліджень на всесоюзних і республіканських нарадах. Праці Л. Венгера, Н. Ветлугіної, М. Кістяківської, Т. Маркової, В. Нечаєвої, М. Поддякова, Н. Сакуліної, О. Усової та інших учених започаткували науку про дошкільне дитинство, лягли в основу програм виховання та навчання дітей дошкільного віку. Зросла публікаційна активність вітчизняних авторів, здійснювалися наукові дослідження, розпочали чи активізували науково-педагогічну діяльність Л. Артемова, Р. Буре, Е. Вільчковський, Р. Жуковська, З. Лебедева, Ф. Левін-Щиріна, Г. Леушина, В. Логінова, Д. Менджерницька, Т. Осокіна, М. Щелованов та інші науковці.

II етап – організаційно-педагогічний (1969–1984 рр.) – зумовлений прийняттям Постанови ЦК КПРС «Про основні напрями діяльності АПН СРСР» (1969). Його характерними особливостями було накопичення та узагальнення результатів науково-педагогічних досліджень проблем теорії виховання та навчання дітей дошкільного віку, розробка фундаментальних теоретичних проблем, методології науково-педагогічного дослідження (Г. Воробйов, Ф. Корольов, Е. Моносзон, М. Скаткін), підготовка науково обґрунтованих рекомендацій із питань патріотичного та інтернаціонального виховання дітей дошкільного віку (Н. Антонова, Л. Каллагова, В. Кондратова, Л. Кондратьєва, К. Назаренко, Л. Спірова, Е. Сулова, Л. Штур, Г. Ейсмонт), забезпечення активної участі наукових працівників у підготовці науково-популярної літератури, активізації проведення наукових дискусій щодо розробки нових напрямів у методиці та техніці педагогічних досліджень на конференціях, семінарах, читаннях, симпозіумах, висвітлення результатів проведених досліджень у журналах «Дошкільне виховання», «Дошкольное воспитание», у республіканському міжвідомчому збірнику «Дошкільна педагогіка та психологія», методичних листах Міністерства освіти УРСР.

III етап – теоретико-узагальнювальний (1984–1991 рр.) – унормовувався Постановою Верховної Ради СРСР «Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984), Постановою Ради Міністрів СРСР «Про подальше удосконалення суспільного дошкільного виховання та підготовки дітей до навчання в школі» (1984), Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо поліпшення і використання науково-педагогічних і наукових кадрів» (1987), Наказом Міністерства освіти РРФСР «Про покращення організації науково-педагогічних досліджень і експериментів в СРСР» (1987), Концепцією дошкільного виховання (1989) та ін. Його специфічними рисами стали розв'язання завдання щодо піднесення якості фундаментальних досліджень, спрямованих на розробку проблем дошкільної педагогіки й психології, на вивчення основних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Е. Вільчковський, О. Кононко, З. Плохій), впровадження узагальненого та експериментально перевіреного передового педагогічного досвіду (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський), наукових основ методики навчання та виховання дітей-шестиліток (Г. Антонова, Я. Коломинський, Т. Кондратенко, В. Котирло, С. Ладивір); активна участь науковців у республіканських науково-практичних конференціях, семінарах і нарадах дошкільних працівників, республіканського навчально-методичного кабінету дошкільного виховання МО УРСР, республіканської секції дошкільного виховання Педагогічного товариства УРСР.

IV етап – оновлювально-адаптаційний (1991–2001 рр.) – визначався прийняттям Закону України «Про освіту» (1991), Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993), Концепції дошкільного виховання в Україні (1993), Базового компонента дошкільної освіти (1998). Цей етап характеризувався процесом трансформації освітніх і виховних парадигм у галузі дошкільної освіти, що зумовило зміну вектора розвитку науково-

педагогічних досліджень, зокрема в напрямі утвердження національних засад, систематизацію методів дослідження питань виховання та навчання дітей дошкільного віку за критеріями: мета дослідження (методи теоретичного пошуку, виявлення шляхів удосконалення практики), джерела надходження інформації (методи вивчення теоретичних джерел, аналізу реального педагогічного процесу), способи обробки й аналізу (методи якісного аналізу кількісної обробки матеріалу); експериментування щодо формування цілісної теорії розвитку особистості; створення лабораторії дошкільного виховання у складі Інституту проблем виховання НАПН України (1997).

V етап – інноваційно-творчий (2001–2010 рр.) – відповідно до Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки й техніки» (2001), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про охорону дитинства» (2008), «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої освіти та дошкільної освіти» (2010) передбачено упровадження нових особистісно орієнтованих технологій виховання та навчання дітей дошкільного віку, створення науково-обґрунтованих нормативів діагностики й оцінювання, експериментально-дослідних майданчиків, експериментальних навчальних закладів Всеукраїнського рівня, науковий аналіз стану практики, вивчення та задоволення реальних потреб педагогічної практики в наукових розробках, повернення до теоретичних оцінок педології; оновлення та активізація науково-педагогічних досліджень за паспортом спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Різноманітні проблеми теорії та практики виховання та навчання дітей дошкільного віку обговорювалися впродовж цього етапу в процесі роботи наукових, науково-практичних конференцій різного рівня (регіональній, міжнародній, он-лайн тощо), першого Всеукраїнського з'їзду працівників дошкільної галузі освіти (2010).

У ході наукового пошуку було проаналізовано понад 1300 назв дисертацій, монографій, статей із теорії виховання дітей дошкільного віку в період 1960-ого р. – початок ХХІ століття. Аналіз частоти вживання в назвах дисертацій і публікацій загальнопедагогічних термінів дозволяє стверджувати, що на першому етапі (1960–1969 рр.) відбулося формування та розвиток розпочатого в 50-ті рр. ХХ століття функціонального підходу до виховання дітей дошкільного віку. У назвах публікацій науково-теоретичного й методичного спрямування зустрічаються терміни «фізичне виховання», «моральне виховання», «естетичне виховання», «сенсорне виховання», «виховання дітей дошкільного віку», «музичне виховання»; значну частину наукових робіт було спрямовано на пошук форм, методів і засобів виховання щодо формування особистісних якостей дитини-дошкільника; проблеми морального, фізичного, естетичного, трудового, сенсорного виховання були предметом постійної уваги фахівців того часу (Л. Артемова, Х. Бикова, З. Борисова, А. Булатова, Р. Буре, В. Воронова, К. Воропаєва, Р. Жуковська, О. Запорожець, Л. Князева, В. Кондратова, В. Котирло, О. Кульчицька, Т. Маркова, Л. Образцова, Д. Сергєєва, М. Тимошенко, Р. Шакуров та ін.); на другому етапі (1969–1984 рр.) продовжувався розвиток функціонального підходу до розв'язання проблем виховання дітей дошкільного віку; вагомий масив дисертацій і публікацій

розкривав різноманітні аспекти морального, трудового, військово-патріотичного, інтернаціонального виховання; активно розроблялися проблеми виховання дітей у сільських дошкільних закладах; увагу дослідників було зацентровано на виховних можливостях технічних засобів, на пошуку шляхів виховання та формування особистісних якостей особистості дитини дошкільного віку (Л. Артемова, Е. Васильєва, Е. Вільчковський, Д. Воробйова, В. Єзикеєва, Т. Комарова, В. Логінова, Є. Радіна, І. Рудовська, Л. Таджибаєва, Л. Таллер та ін.); на третьому етапі (1984–1991 рр.) значну кількість дисертацій і публікацій було спрямовано на розв'язання проблем трудового, морального, атеїстичного, естетичного, екологічного, ідейно-політичного виховання, виховання дітей раннього віку; про поширення дослідницької проблематики свідчить збільшення в назвах праць термінів, пов'язаних із формами, методами та засобами виховання (Л. Артемова, В. Безлюдна, З. Борисова, Т. Єрофєєва, Р. Заїченко, С. Марутян, Г. Олонцева, Т. Поніманська, С. Теплюк та ін.); на четвертому етапі (1991–2001 рр.) увагу науковців і практичних працівників привертала такі проблеми, як розумове, моральне, інтернаціональне, трудове виховання, формування духовної культури, елементів національної культури, творчої активності, народознавчих уявлень, гуманних взаємин (О. Батухтіна, Е. Вільчковський, Л. Калуська, Н. Кот, Г. Марочко, Т. Поніманська, О. Фунтікова та ін.); на п'ятому етапі (2001–2010 рр.) зросла кількість досліджень, що відбивали такі напрями: формування духовних цінностей, першооснов національної самосвідомості, філософія дитинства, гуманістична спрямованість спілкування, особливості соціалізації дітей, статеве, економічне виховання, екологічна освіта, гуманістичне виховання, виховання людяності; головною тенденцією розвитку теорії виховання стала розробка систем виховання (З. Борисова, С. Жуков, Н. Захарова, К. Крутій, Н. Лисенко, М. Мішечкіна, Т. Поніманська, З. Плохій, О. Трифонова та ін.).

Доведено, що функціональний підхід до виховання реалізовувався на першому та другому етапах і мав ознаки послаблення на третьому етапі, бо до 90-их рр. ХХ століття в державі панувала радянська парадигма виховання (комуністична спрямованість, переконаність щодо доцільності всебічного розвитку особистості, орієнтація на досвід виховання); розвиток теорії виховання на четвертому та п'ятому етапах характеризувався розширенням дослідницької проблематики, орієнтацією на створення національних виховних систем, динамікою науково-педагогічних комунікацій, різноманітністю форм науково-педагогічних пошуків.

У процесі наукового студіювання встановлено, що розвиток наукових шкіл у галузі дошкільної педагогіки пов'язаний з активізацією науково-дослідної роботи Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Р. Буре, Е. Вільчковського, Р. Жуковської, О. Запорожця, О. Кононко, Н. Лисенко, Г. Леушиної, В. Логінової, М. Поддякова, Т. Поніманської, К. Щербакової та ін., участю професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів у популяризації науково-педагогічних знань, посилення вимог щодо отриманих наукових результатів. Наукові школи під керівництвом Л. Артемової (О. Батухтіна, Н. Кириченко, В. Павленчик, З. Плохій, Н. Рогальська, К. Стрюк, Н. Химич та ін.), А. Богуш (О. Аматыєва, С. Боднар, Н. Гавриш,

С. Ласунова, Н. Луцан, В. Ляпунова, Т. Науменко, Т. Постоян, Т. Степанова, О. Трифонова, С. Хаджирадева, Г. Чулкова), З. Борисової (Г. Беленька, Н. Кот, Н. Кривошея та ін.), Е. Вільчковського (Н. Денисенко, Н. Кот та ін.), О. Кононко (А. Аніщук, А. Гончаренко, М. Мішечкіна та ін.), Т. Поніманської (Л. Врочинська, О. Козлюк, Т. Фасолько та ін.) були і є динамічною одиницею дошкільної педагогіки як науки, що забезпечує наступність наукового знання й наукових поколінь, є особливою формою наукового співробітництва. У процесі дослідження визначено такі напрями діяльності наукових шкіл України: проблема ігрової діяльності, спілкування дошкільників, методика вивчення структури вікової групи дитячого садка, положення та взаємного впливу дітей в ігрових мікрогрупах (Л. Артемова); психолого-педагогічні особливості засвоєння дошкільниками двох мов – української та російської (А. Богуш); питання трудового та морального виховання дітей дошкільного віку (З. Борисова); система фізичної культури дітей раннього та дошкільного віку, завдання, засоби й методи (Е. Вільчковський); екологічна освіта дитини-дошкільника (Н. Лисенко); проблема гуманних взаємин дітей дошкільного віку (Т. Поніманська); питання гри, математичного та мовленнєвого розвитку дітей (К. Щербакова).

Отже, розвиток вітчизняної теорії виховання дітей дошкільного віку в 1960-ому р. – на початку ХХІ століття мав історично зумовлену сутність і відповідну процесуальну специфіку: на I, II, III етапах теорія виховання дітей дошкільного віку орієнтувалася на обґрунтування інваріантної моделі виховання; на IV, V етапах – на створення варіативних моделей; розвиток теорії виховання дітей дошкільного віку здійснювався за чітко визначеною науковою траєкторією: від обґрунтування авторитарної системи виховання до розробки концептуальних засад особистісно орієнтованого виховання; від скерованості наукових досліджень на партійно-ідеологічні настанови до орієнтації на логіку розвитку науки; від виконання окремих локальних досліджень до аналізу цілісних виховних систем; від вивчення та узагальнення досвіду роботи вихователів до випереджальної розробки теоретичних моделей виховних систем.

У *третьому розділі «Гене́за дошкільної дидактики (1960-ий р. – початок ХХІ століття)»* схарактеризовано передумови розвитку методик навчання дітей дошкільного віку, проаналізовано динаміку здійснення науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми навчання дітей дошкільного віку.

У дослідженні доведено, що винятково важливу роль у розвитку дошкільної дидактики відігравали ідеї та педагогічні положення розвивального навчання (Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, В. Одоєвський, В. Петровський, М. Поддьяков, К. Ушинський та ін.), активізувального навчання (К. Вентцель, С. Русова, М. Свентицька, Є. Тихєєва, Л. Шлегер та ін.), ігрового навчання (С. Русова, Є. Тихєєва та ін.), концепція дидактики дитячого садка (О. Усова). О. Усова вперше в історії вітчизняної педагогіки ввела до наукового обігу термін «дошкільне навчання» в науковому значенні, розкрила його своєрідність, визначила зміст, форми та методи організації навчання.

На основі хронологічного аналізу доведено, що початок 60-их рр. ХХ століття був знаковим для розвитку дошкільної дидактики. Нами з'ясовано,

що запровадження в практику роботи вітчизняних дошкільних закладів систематичного навчання викликало необхідність розробки окремих методик: формування математичних уявлень (Л. Бондаренко, В. Данилова, Л. Єрмолаєва, Г. Леушина, З. Лебедева, Т. Мусейїбова, К. Назаренко, Т. Ріхтерман та ін.); дошкільного природознавства (Н. Бистров, С. Веретенникова, Е. Залкінд, С. Ніколаєва, П. Саморукова, Т. Христовська та ін.); навчання дітей дошкільного віку зображувальній діяльності (В. Аванесова, З. Богатєєва, І. Гусарова, Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, Н. Халезова, Н. Шибанова та ін.); навчання рідної мови (Н. Аксаріна, А. Богуш, В. Гербова, Р. Жуковська, Г. Ляміна, А. Максакова, Л. Пеньєвська, Є. Радіна, О. Соловійова, В. Сохін та ін.); фізичного виховання (Г. Бикова, Е. Вільчковський, О. Кенеман, М. Кістяковська, С. Лайзане, Д. Хухлаєва та ін.); музичного виховання та навчання (С. Белкіна, Н. Ветлугіна, Л. Комісарова та ін.).

Застосування наукометричного аналізу назв публікацій і дисертацій показало, що на першому етапі (1960–1969 рр.) кількість термінів, пов'язаних із теоретичними засадами та змістом процесу навчання, була незначною; їх характер свідчить про переважно практичну спрямованість публікацій; чималою в назвах праць залишалася кількість термінів, пов'язаних з організацією та змістом навчання дітей раннього віку, індивідуального підходу до дитини (В. Аванесова, Г. Бикова, А. Богуш, Л. Венгер, П. Гальперін, В. Гербова, О. Грибанова, Т. Дмитренко, С. Збандуто, Є. Косаковська, В. Коник, Л. Князева, З. Лебедева, Г. Леушина, О. Лещенко, К. Назаренко, Д. Ніколенко, Н. Орланова, Н. Савельєва, О. Соловійова, Т. Тарунтаєва, З. Футерман, О. Янковська, Н. Яришева та ін.); на другому етапі (1969–1984 рр.) найбільш значні перетворення відбулися в площині розгляду завдань навчання дітей дошкільного віку; науковці акцентували увагу на проблемі використання засобів навчання (А. Богуш, Е. Вільчковський, І. Гусарова, О. Запорожець, Г. Леушина, К. Назаренко, О. Янковська, Н. Яришева та ін.); на третьому етапі (1984–1991 рр.) у назвах праць збільшилася кількість термінів за всіма групами дидактичних понять, інтенсивність використання більшості з термінів була незначною, за винятком термінів: заняття, педагогічні умови навчання, дидактичні умови, формування понять (В. Андросова, О. Анищенко, Л. Артемова, Л. Блащук, А. Богуш, Р. Буре, О. Вавілова, Е. Вільчковський, Г. Григор'єва, Г. Давидчук, В. Дуброва, А. Зимульдінова, Т. Зубарова, Н. Коленцева, Е. Костіна, К. Назаренко, В. Фролов, Г. Юрко та ін.); на четвертому етапі (1991–2001 рр.) у назвах досліджень дидактичних проблем послуговувалися термінами, пов'язаними з методиками навчання, визначенням його умовою активізації творчості в зображувальній діяльності дошкільників, здійсненням порівняльного аналізу ефективності засобів підготовки дошкільника до письма, забезпеченням умов навчання руховим діям та іноземній мові, обґрунтуванням диференційованого навчання (О. Аматыєва, А. Богуш, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Г. Гайдаржийська, О. Дронова, В. Ждан, Н. Кічук, Г. Скірко, Т. Степанова, Н. Рогальська, О. Фунтікова, К. Щербакова та ін.); на п'ятому етапі (2001–2010 рр.) увага науковців акцентувалася на збільшення кількості термінів, пов'язаних із завданнями та змістом навчання дітей дошкільного віку: формування мовленнєвої

активності дітей у процесі навчання англійської мови, пропедевтика мовних понять, формування готовності дітей до навчання в школі, елементарної математичної компетентності, логіко-математичних понять; розпочалося інтенсивне використання термінів, таких як особистісно орієнтоване навчання, диференційоване навчання, інтегрована освіта, дитяче експериментування, дошкільна лінгводидактика, базовий компонент, компетентність (А. Богуш, О. Брежнєва, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Луцан, Г. Чулкова та ін.).

За результатами аналізу назв публікацій і дисертацій досліджуваного періоду виявлено, що термінологічний апарат дошкільної дидактики розвивався поступово з певною активізацією цього процесу в 60-ті рр. ХХ століття та на початку ХХІ століття.

З'ясовано, що результати тогочасних досліджень були покладені в основу створення окремих методик дошкільного навчання, що значно поглибило теорію і практику навчання дітей дошкільного віку: зображувальної діяльності (І. Гусарова, О. Дронова, Р. Казакова, Т. Комарова, Н. Курочкіна, Є. Рогальова, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, Н. Халезова, Р. Чумічова та ін.); рідної мови (Н. Аксаріна, Г. Белякова, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Гербова, Р. Жуковська, О. Каверіна, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Ладигіна, Н. Луцан, Г. Ляміна, А. Максакова, Л. Пеньєвська, В. Петрова, Є. Радіна, О. Струміна, А. Тамбовцева та ін.); методики музичного виховання та навчання дітей (С. Акішев, С. Белкіна, Н. Ветлугіна, Л. Комісарова, Г. Урадовських та ін.); методики фізичного виховання та навчання дітей (М. Аляб'єва, А. Бикова, Е. Вільчковський, М. Кістяковська, О. Кенеман, С. Лайзане, Т. Осокіна, В. Фролов, Д. Хухлаєва, Г. Шалигіна та ін.); методики формування початкових математичних уявлень (О. Брежнєва, Н. Конфорович, Г. Леушина, З. Лебедева, Л. Метліна, З. Михайлова, Т. Степанова, О. Столяр, О. Фунтікова, К. Щербаківа та ін.); методики ознайомлення з природою (Р. Буре, С. Веретеннікова, Н. Яришева та ін.).

Отже, поява спеціальних наукових досліджень у галузі дидактики дошкільного навчання в 50-их – на початку 60-их рр. ХХ століття ґрунтувалася на дидактичних ідеях вітчизняних педагогів. Суттєвим внеском у теорію дошкільної дидактики стало визначення сутності, закономірностей і принципів дошкільного навчання, завдань і змісту освітньої роботи з урахуванням віку дітей, засобів і форм організації навчання, що б дозволили ефективно розв'язувати поставлені завдання, доцільно використовувати методи та прийоми навчання.

У *четвертому розділі «Дисемінація результатів наукових досліджень із дошкільної педагогіки в освітню практику»* схарактеризовано та структуровано систему впровадження наукових досягнень дошкільної педагогіки в практику виховання та навчання, визначено форми апробації та розповсюдження результатів науково-теоретичних і методичних розробок, розкрито підходи до створення та функціонування програм виховання та навчання дітей.

У процесі наукового пошуку встановлено, що введення до науково-педагогічної термінології поняття «дисемінація» пояснюється якісними змінами щодо всіх напрямів розвитку вітчизняної системи освіти. Вживання терміна «дисемінація» актуалізоване в дошкільній педагогіці такими ключовими

поняттями, як «науково-педагогічні розробки», «науково-теоретичні, методичні дослідження», «передовий педагогічний досвід», «інновація», «досвід інноваційної діяльності», «інноваційний досвід» тощо. Розглядаючи дисемінацію як засіб, рушійну силу розвитку та збагачення педагогічної теорії та практики, у дисертації вперше запропоновано застосування терміну «дисемінація» в системі впровадження результатів наукових досліджень із дошкільної педагогіки в практику виховання та навчання. Суб'єктами дисемінаційних процесів є наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники наукових, навчальних закладів, зацікавлені в просуванні наукових розробок та інновацій в освітнє середовище.

Установлено, що організація дисемінаційного процесу в різних його формах вимагає підтримки, супроводу на державному, інформаційному та науково-методичному рівнях. З огляду на це з'ясовано, що реалізації означеного процесу сприяє використання таких організаційних форм: накопичення, узагальнення, експертиза й трансляція продуктів інноваційного досвіду (створення банків інновацій, здійснення професійної експертизи інноваційних продуктів, узагальнення інформаційних та науково-методичних матеріалів авторських інноваційних ресурсів); тьюторська підтримка навчальних закладів, що впроваджують інноваційний досвід; формування й навчання управлінських професійних об'єднань, що продукують інноваційний досвід; організація та стимулювання дисемінаційної діяльності наукових, науково-педагогічних колективів через адресну підтримку окремих проектів, включення дисемінаційної діяльності до планів роботи творчих професійних колективів; правова підтримка розповсюдження інноваційного досвіду тощо.

Застосування системного підходу надало можливість встановити, що поняття «дисемінація» пов'язане з визначенням оптимальних умов для розповсюдження результатів науково-теоретичних і методичних досліджень дошкільної педагогіки. Напрямами діяльності учасників процесу дисемінації такого впровадження визначено: інформаційний, комунікаційний, науково-методичний, навчально-технологічний, експертний, консультаційний тощо. Виявлено, що дисемінація – це процес, спрямований не лише на вивчення, узагальнення та пропаганду передового педагогічного досвіду, але й на впровадження наукових, оригінальних новаторських прогресивних ідей, інноваційного змісту ефективного педагогічного досвіду в педагогічну практику виховання та навчання дітей дошкільного віку.

У розділі доведено, що одним із найінформативніших способів подання результатів науково-педагогічних досліджень були програми виховання дітей дошкільного віку («Програма виховання у дитячому садку» (1962, 1970, 1982); «Типова програма виховання і навчання у дитячому садку» (1984); «Програма навчання і виховання в дитячому садку» (1986); Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина» (1990–1993, 2003); регіональна програма виховання дітей у дитячому садку «Українське дошкілля» (1991); Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (2009); «Малютко» (1991, 1999); Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (1998); регіональна програма

розвитку, навчання та виховання «Дитина в дошкільні роки» (2000); «Природа і рух» (2003); програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» (2004)), методичні рекомендації, листи, доповіді на науково-практичних конференціях (у досліджуваний період проведено значну кількість науково-теоретичних, науково-практичних, локальних, обласних, національних, міжнародних, регіональних конференцій, педагогічних читань різного рівня), робота Ресурсного центру, діяльність якого вирізнялася оптимальним та ефективним підходом до оформлення науково-педагогічних розробок, експериментально-дослідних майданчиків, опорних дитячих садків, ініціювання авторських програм і реалізації презентації дисемінації інноваційного педагогічного досвіду в галузі дошкільної освіти. Програми для дошкільних закладів УРСР у радянський період ґрунтувалися на типових програмах, розроблених НДІ дошкільного виховання АПН СРСР. Науковці (Л. Артемова, З. Борисова, А. Богуш, Н. Зеленко, Н. Орланова, Е. Вільчковський, З. Лебедєва, Н. Савельєва та ін.) доповнювали їх результатами досліджень, проведених в Україні: «Програма виховання в дитячому садку» (1966), «Програма та методичні настанови виховання дітей в дошкільному закладі» (1975) та ін.

Отже, дисемінація наукових ідей, результатів психолого-педагогічних досліджень у практику виховання та навчання дітей дошкільного віку охоплювала такі еволюційні фази: початкова (наявність спільних для теорії та практики методичних основ виховання та навчання); головна (створення на основі раніше отриманих висновків нормативних, методичних матеріалів, що визначають діяльність вихователя: програм, посібників тощо); завершальна (розроблення документів, що відбивають загальні основи виховання та навчання, їх окремі методичні положення, ураховують нормативні вимоги до діяльності вихователя).

У *п'ятому розділі «Сучасний стан дошкільної педагогіки в Україні як процес функціонування наукової галузі»* розкрито сутність, визначено мету, завдання та функції дошкільної педагогіки в системі новітнього сучасного педагогічного знання, схарактеризовано проблемно-тематичний діапазон наукових досліджень дошкільної педагогіки, виявлено стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної педагогіки в Україні.

У процесі дослідження сучасного розвитку теоретичних основ вітчизняної дошкільної педагогіки через аналіз праць провідних науковців, їхніх поглядів на об'єкт, предмет та головні категорії дошкільної педагогіки підтверджено, що ця галузь педагогічного знання перебуває в стані формування теоретико-методологічних основ. Усе розмаїття визначення фахівцями мети й завдань дошкільної педагогіки нами умовно поділено на групи: 1) вивчення закономірностей виховання й навчання дітей від народження до школи (Н. Георгян, В. Зінченко, Н. Кирста, Н. Лисенко та ін.); 2) розробка завдань дошкільної науки як організація процесу виховання щодо усвідомлення дитиною значущості загальнолюдських цінностей (Л. Болотіна, С. Баранов, Т. Комарова та ін.); 3) установлення законів і закономірностей виховання, освіти й навчання в період дошкільного дитинства; використання встановлених закономірностей у повсякденній практиці для допомоги батькам під час

виховання й розвитку дошкільнят, створення системи дошкільного навчання (Т. Бабаєва, М. Крулехт, О. Солнцева та ін.); 4) вивчення особливостей обдарованих дітей дошкільного віку, розробка системи роботи з ними, підготовка вихователів до виховання й навчання обдарованих дітей (О. Дронова, О. Кононко, О. Кульчицька, Л. Макаренко, К. Щербакова та ін.); 5) аналіз і синтез проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку із порушеннями та затримкою розвитку, розробка системи роботи щодо корекції цих порушень (Л. Вавіна, Т. Дехтяренко, В. Кузьменко, Н. Кудикіна, К. Луцко, О. Мартинчук та ін.). У дисертації доведено, що провідними функціями дошкільної педагогіки є: теоретичні (обґрунтування нових теорій, законів, протиріч, закономірностей педагогічного процесу виховання та розвитку дошкільників), практичні (створення програм, методик виховання та навчання), аналітичні (дослідження відповідності реальної педагогічної практики принципам виховання та навчання), прогностичні (науково обґрунтований прогноз розвитку системи дошкільної освіти), проєктивно-конструктивні (розробка нових педагогічних систем і технологій дошкільної освіти, інноваційна діяльність ДНЗ, упровадження результатів досліджень у практику).

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що результатом розвитку дошкільної педагогіки як науки можна назвати виокремлення останньої в напрям спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка, за яким вона характеризується як галузь педагогічної науки, що вивчає зміст, форми й методи виховання та навчання в дошкільному віці; визначає умови оптимізації навчально-виховної роботи в різних соціальних інститутах; досліджує особливості формування життєвої компетентності дітей різних віково-статевих груп, умови забезпечення різнобічного розвитку дитини; обґрунтовує вимоги до розвитку в дошкільному віці базових особистісних цінностей; актуалізує необхідність взаємозв'язку суспільного та сімейного виховання дошкільника; з'ясовує тенденції розвитку дошкільної освіти, теоретико-методологічне та прикладне забезпечення її функціонування в Україні.

На основі аналізу проблемно-тематичного діапазону наукових досліджень із дошкільної педагогіки визначено їхню змістовну спрямованість: розумовий розвиток дошкільників – особливості системи розумового виховання (О. Фунтікова), формування пізнавальних здібностей (Л. Проколієнко, О. Проскура), диференційований підхід у навчально-виховному процесі (Т. Кондратенко, В. Котирло, С. Ладивір), особливості мовленнєвого розвитку (А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Луцан, Т. Піроженко, К. Стрюк, К. Крутій), навчання зображувальної діяльності (О. Дронова, В. Котляр, Г. Сухорукова), ознайомлення з природою (Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришева), навчання математики (Н. Баглаєва, Т. Степанова, К. Щербакова), використання інформаційних технологій із використанням комп'ютера як засобу навчання (О. Давидчук, С. Козлова); трудове виховання – виховне значення праці дітей у дитячому садку та сім'ї (З. Борисова, Г. Беленька, М. Машовець, В. Павленчик), виховання основ економічної грамотності (С. Іванчук, Н. Кривошея, А. Сазонова); естетичне виховання – розвиток самоконтролю дітей в образотворчій діяльності

(Т. Доророва), ігрові методи в навчанні дітей образотворчої діяльності (Г. Григор'єва), вплив українських музично-хореографічних традицій на розвиток дитини (І. Газіна, О. Кисельова, А. Шевчук); моральне виховання – формування субкультури дитинства в умовах сучасного інформаційного суспільства (Т. Кочубей), виховання в душі миру, толерантності, безпеки (О. Денисюк, Т. Іванова), засвоєння дитиною культур і мов інших народів на основі національної (Л. Кадирова, В. Лаппо), формування екологічного світогляду (Т. Науменко), впровадження теорії та методики введення дитини в соціум (А. Аблітарова, Н. Захарова, Л. Карнаух, С. Курінна, І. Рогальська), формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку в грі, розвиток моральних стосунків у творчих іграх (Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова); вивчення особливостей виховання й навчання дошкільників у різних соціальних інституціях (С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, Г. Орлова, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр).

На основі вивчення сучасного стану дошкільної педагогіки в Україні як процесу функціонування наукової галузі визначено стратегічні напрями її розвитку: змістовне наповнення, проведення науково-педагогічних досліджень щодо теоретичного обґрунтування та побудови ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України й світу; перебудова навчально-виховного процесу на засадах розвивальної педагогіки, спрямованої на раннє виявлення та найповніше розкриття потенціалу (здібностей) дітей, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей; дисемінація результатів досліджень у навчально-виховний процес ДНЗ за допомогою інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; модернізація структури, змісту та організації дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу; розробка багатоваріантних шляхів розв'язання проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку; упровадження механізмів формування дослідницької проблематики на замовлення ДНЗ різного типу; поширення досліджень регіонального масштабу; реалізація головних функцій дошкільної педагогіки як науки; ефективна взаємодія дошкільної педагогіки та суспільства, поєднання державного, регіонального і громадського рівнів управління наукою; формування стилю науково-педагогічного мислення, науково-професійного іміджу сучасного дослідника.

У розділі сформульовано низку практичних рекомендацій для майбутніх вихователів, фахівців-практиків у галузі дошкільної освіти з метою забезпечення їхньої професійно-методичної компетентності: підвищувати вимоги до науково-педагогічних робіт (курсів, магістерські), дослідницької культури здобувачів ступеня вищої освіти «магістр», аспірантів (участь у студентських наукових товариствах, творчо-наукових конкурсах, спільних наукових проектах міжвишівського та міжнародного рівнів; залучення до роботи інформаційно-аналітичних, психологічних консультаційних структур, активізація рекламної та

лекторської діяльності тощо); підносити рівень підготовки до науково-професійної діяльності майбутніх вихователів у ВНЗ (удосконалити організацію й проведення НДР студентів (участь у роботі експериментальних майданчиків, розвивальних дитячих центрів, проблемних лабораторіях при кафедрах дошкільної освіти, написання тез, наукових доповідей, публікацій, складання дослідницьких проєктів, портфоліо тощо), збільшення кредитів на вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень», створення мобільного науково-інформаційного забезпечення Ресурсного центру для педагогів-практиків, практичних психологів, банку провідного психолого-педагогічного досвіду, електронного кабінету); вивчати сучасний світовий досвід організації та проведення експериментальних досліджень проблем виховання, навчання дітей дошкільного віку (наукові дискусії на сторінках педагогічної періодичної преси, в системі он-лайн); розробляти об'єктивну систему оцінки та моніторингу результатів науково-педагогічних досліджень, саморефлексії дошкільної педагогіки як науки на засадах компаративистського підходу.

Отже, сучасна дошкільна педагогіка – цілком сформована самостійна галузь педагогічної науки, яка ґрунтується на міцних наукових засадах і збагачена досвідом виховання та навчання дітей дошкільного віку, багаторівнева й багатофункціональна складна система, організована за ієрархічним принципом, у якій теорії виховання та навчання є системоутворювальними ланками, має власний науковий апарат (об'єкт, предмет, мету, завдання, закони та закономірності, методологічні засади та методи наукового пізнання, зміст, форми і методи педагогічної діяльності).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній праці запропоновано нове розв'язання проблеми обґрунтування розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки з 1960-ого р. до початку XXI століття, виявлено стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної педагогіки в Україні, що уможливило формулювання таких висновків:

1. З'ясовано передумови становлення дошкільної педагогіки в історії вітчизняної педагогічної думки: соціально-економічні (зростання промисловості, залучення жінок до процесу виробництва та їх прагнення до емансипації); політичні (боротьба за національне відродження та утвердження українців як європейської нації, процеси демократизації, «хрущовська відлига»); педагогічні (розвиток вітчизняної педагогічної думки, суспільного дошкільного виховання: народні дитячі садки, майданчики, осередки, висновки наукових досліджень про важливість дошкільного періоду у становленні особистості, вагомі досягнення в науках, що вивчали дитину (психологія, педологія, анатомія, фізіологія), передовий зарубіжний досвід з організації закладів виховання дітей дошкільного віку, відкриття перших дитячих садків в Україні, активна діяльність педагогічних товариств, заснування спеціального журналу «Дошкільне виховання», підготовка педагогічного персоналу для дитячих садків, організація дошкільної науково-педагогічної секції Державної Вченої Ради, проведення з'їздів і нарад з охорони материнства та дитинства з дошкільного виховання, наукові дискусії з питань виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку (створення лабораторії дошкільного виховання як

наукового підрозділу в УНДП)); національні (сформованість традицій родинного виховання на засадах народності й гуманізму: морально-духовні, естетичні, трудові тощо). Виявлено чинники розвитку дошкільної педагогіки: суспільно-політичні (централізована система управління дошкільною освітою, орієнтація освіти на реалізацію планів партії, курс на «будівництво комунізму», «формування нової людини» тощо); економічні (загальний розвиток народного господарства, незначні видатки на розбудову дошкільної освіти та ін.); організаційно-педагогічні (стан і потреби дошкільної освіти, генеза провідних ідей щодо виховання та навчання дітей, реорганізація структури системи дошкільної освіти, формування нормативно-правової бази тощо).

Проаналізовано та диференційовано джерельну базу дослідження за групами: архівні, нормативні документи (законодавчі акти урядів СРСР та УРСР; Президента України, Верховної Ради й Кабінету Міністрів незалежної української держави; документи Народного комісаріату освіти України, Міністерства освіти СРСР, УРСР); наукознавчі студії (філософські праці, роботи з методології історико-наукового знання, розвідки з проблем методології педагогіки та історії педагогіки); наукові розробки, у яких розглянуто загальні питання історії розвитку вітчизняної педагогіки та здобутки вітчизняних педагогів і психологів 1960-ого р. – початку XXI століття; студії, у яких проаналізовано питання історії розвитку вітчизняної теорії виховання; праці, у яких висвітлено окремі аспекти історії розвитку вітчизняної дидактики й творчість вітчизняних дидактів означеного періоду; автентичні матеріали (монографії, статті в наукових збірниках, педагогічній періодичній пресі, дисертації, надруковані та захищені вітчизняними авторами в досліджуваній період). У процесі дослідження складено переліки дисертацій, наукових видань і статей із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку вітчизняних авторів (загальний обсяг біля 2500 одиниць).

2. Здійснено аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки в науково-педагогічних працях українських учених означеного періоду за трьома рівнями: загальнонауковому методологічному (системний, парадигмальний), конкретнонауковому (історико-хронологічний, антропологічний, аксіологічний, культурологічний), біографічному. Це уможливило реконструювання науково-педагогічних досліджень проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку крізь призму освітньо-педагогічних парадигм, що домінували в зазначений історичний період; розгляд розвитку дошкільної педагогіки як процесу змін у науково-освітній галузі, якій притаманні ознаки: цілісність, структурованість, наявність специфічних закономірностей і внутрішніх системотворчих зв'язків, взаємин між елементами системи, багатоваріантність опису системи, її емерджентність; вивчення розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки з позицій виявлення стратегій її подальшої генези, ґрунтуючись на певних ціннісних орієнтирах; дослідження того, як в означений період під час проведення науково-дослідної роботи в галузі виховання та навчання дітей дошкільного віку осмислювалися й розв'язувалися завдання розвитку

розумових, моральних, фізичних, естетичних, психологічних властивостей та якостей дитини як індивіда, особистості та індивідуальності.

Відповідно до обґрунтованих методологічних засад розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки (1960-ий р. – початок ХХІ століття) досліджувався як системне утворення, складний, безперервний процес, що відбувався під впливом суспільно-політичних, економічних, культурно-освітніх і педагогічних детермінант.

3. Розроблено й науково обґрунтовано періодизацію розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки в досліджуваній період. На основі авторських критеріїв (об'єктивна зміна суспільно-освітньої ролі науково-педагогічної діяльності; стан педагогічної теорії та практики; кількісні зрушення та розширення наукової проблематики досліджень питань виховання та навчання дітей дошкільного віку; урахування вимог законодавчо-нормативних документів; зростання інтересу до наукової спадщини та практичних здобутків щодо актуалізації фундаментальності організації та проведення науково-експериментальних досліджень у галузі дошкільної педагогіки та необхідності розробки засад науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в ДНЗ, наукова новизна педагогічних досліджень) виокремлено п'ять етапів:

I етап (1960–1969 рр.) – пошуково-емпіричний – розробка наукових засад дошкільної педагогіки, створення наукових центрів (Інститут дошкільного виховання при АПН СРСР, відділи дошкільного виховання та виховання дітей раннього віку, психології дітей дошкільного віку в Українському НДПІ, наукові школи), координування науково-методичної роботи з дошкільного виховання, наукової роботи вищих педагогічних навчальних закладів;

II етап (1969–1984 рр.) – організаційно-педагогічний – накопичення та узагальнення результатів науково-педагогічних досліджень проблем теорії виховання та навчання дітей дошкільного віку; практичне використання теорії, реалізація закладеного в ній потенціалу до дії; розробка нових напрямів у методиці та техніці педагогічних досліджень (моделювання, прогностичні методи, діагностичні методики, метод математичної статистики, метод незалежних характеристик); підготовка науково обґрунтованих рекомендацій із питань патріотичного та інтернаціонального виховання дітей дошкільного віку, забезпечення активної участі наукових працівників у підготовці науково-популярної літератури;

III етап (1984–1991 рр.) – теоретико-узагальнювальний – розробка фундаментальних досліджень проблем дошкільної педагогіки, упровадження узагальненого та експериментально перевіреного передового педагогічного досвіду, наукових основ методики навчання і виховання дітей-шестиліток; вивчення основних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку, активна участь науковців у дискусіях республіканських науково-практичних конференціях, семінарах і нарадах дошкільних працівників;

IV етап (1991–2001 рр.) – оновлювально-адаптаційний – трансформація освітніх і виховних парадигм у галузі дошкільної освіти, що зумовило зміну вектора розвитку науково-педагогічних досліджень, зокрема в напрямі утвердження національних засад, а також систематизацію методів дослідження

питань виховання та навчання дітей дошкільного віку за критеріями: мета дослідження (методи теоретичного пошуку, виявлення шляхів удосконалення практики), джерела отримання інформації (методи вивчення теоретичних джерел, аналізу реального педагогічного процесу), способи обробки й аналізу (методи якісного аналізу кількісної обробки матеріалу); зміни освітніх та виховних парадигм у галузі дошкільної освіти, вектору спрямованості науково-педагогічних досліджень на національних засадах, експериментування щодо створення цілісної теорії розвитку особистості; створення лабораторії дошкільного виховання у складі Інституту проблем виховання АПН України;

V етап (2001–2010 рр.) – інноваційно-творчий – упровадження нових особистісно орієнтованих технологій виховання та навчання дітей дошкільного віку, створення науково обґрунтованих нормативів діагностики й оцінювання; вивчення та задоволення реальних потреб педагогічної практики в наукових розробках, повернення до педології, її теоретичних оцінок; оновлення й активізація науково-педагогічних досліджень за паспортом спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка.

4. Схарактеризовано генезу науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми виховання дітей дошкільного віку. Відповідно до визначених етапів виокремлено головні педагогічні теорії дошкільного виховання: 1960–1969 рр. – атеїстичне й інтернаціональне виховання; виховання дитини в колективі; формування особистісних якостей дитини-дошкільника (працьовитості, дбайливого ставлення до людей, гордості, сорому, поваги до старших, організованості, самостійності, ініціативності, скромності, ввічливості); проблеми морального, фізичного, естетичного, трудового, сенсорного виховання тощо були предметом постійної уваги фахівців того часу; 1969–1984 рр. – різноманітні аспекти морального, трудового, військово-патріотичного, інтернаціонального виховання; особливості виховання дітей у сільських дошкільних закладах; виховні можливості технічних засобів; формування дружніх взаємин між хлопцями та дівчатами, дитячого колективу, позитивного ставлення до навчання, навичок поведінки; 1984–1991 рр. – питання трудового, морального, атеїстичного, естетичного, екологічного, ідейно-політичного виховання; виховання дітей раннього віку; специфіка використання засобів усної народної, літературно-художньої творчості, народних традицій, мистецтва; 1991–2001 рр. – проблеми національного, морального, інтернаціонального, трудового виховання; формування духовної культури, національної самосвідомості, елементів національної культури, творчої активності, народознавчих уявлень; побудова гуманних міжособистісних взаємин; 2001–2010 рр. – формування духовних цінностей, першооснов національної самосвідомості; філософія дитинства, гуманістична спрямованість спілкування, особливості соціалізації дітей, статеве, економічне виховання, виховання людяності.

Виокремлено основні функції (освітня, дослідницька, виховна, комунікативна, аксіологічна) та умови розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної педагогіки: авторитет керівника в науковому світі, інноваційність наукової ідеї, наукова значущість розробок, перспективність і продуктивність

дослідницької програми, активність учасників, забезпечення наступності в наукових дослідженнях, динамізм, мобільність суб'єктів, наукова продуктивність, сталі комунікаційні зв'язки між керівником й учнями наукової школи.

5. Проаналізовано динаміку розвитку науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми навчання дітей дошкільного віку відповідно до визначених етапів: 1960–1969 рр. – теоретичні засади процесу навчання, формування початкових математичних понять у дітей, елементів матеріалістичного розуміння природи, навчання дошкільників творчій розповіді, іноземної мови, предметному малюванню, малюванню з натури, ліпленню, основним рухам, читанню слів, грамоті, звуковому аналізу мови, рідної мови в дитячому садку, співу, вишиванню; зміст та організація навчання в старшій та підготовчій групах дитячого садка, занять та дидактичних ігор, ігор-занять, дослідів у дитячому садку; організація та зміст навчання дітей раннього віку, індивідуальний підхід до дитини та ін.; 1969–1984 рр. – проблема використання засобів навчання (дидактична гра, ознайомлення з довкіллям, спортивні вправи, ігри з правилами, творчо-рольова гра, заняття, іграшки-інструменти, технічні засоби, комплексні завдання, екскурсії-огляди, розмови дітей у процесі гри, запитання тощо); 1984–1991 рр. – зміст і умови навчання дітей дошкільного віку, заняття як основна форма організації навчання дітей дошкільного віку та ін.; 1991–2001 рр. – методика навчання виразності мови, діалогу, української мови в дошкільних закладах; формування елементів математичних уявлень; навчання як умова активізації творчості в зображувальній діяльності дошкільників; порівняльний аналіз ефективності засобів підготовки дошкільника до письма, навчання іноземної мови, диференційоване навчання та ін.; 2001–2010 рр. – формування мовленнєвої активності дітей у процесі навчання англійської мови; пропедевтика мовних понять; формування готовності дітей до навчання в школі, елементарної математичної компетентності, логіко-математичних понять; особистісно орієнтоване навчання; диференційоване навчання; інтегрована освіта, дитяче експериментування; використання різних форм організації навчання дітей дошкільного віку (бінарне заняття, гра-заняття, творчі заняття) та ін.

У процесі дослідження з'ясовано, що вагомий внесок у розвиток дошкільної педагогіки як науки в період 1960 р. – початок ХХІ століття зробили Н. Аксаріна, Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Р. Буре, Е. Вільчковський, Н. Ветлугіна, Н. Гавриш, В. Гербова, Н. Денисенко, Р. Жуковська, О. Запорожець, Р. Казакова, О. Кенеман, Л. Князева, Т. Комарова, В. Кондратова, В. Котирло, О. Кульчицька, К. Крутій, З. Лебедева, Г. Леушина, Л. Лисенко, Н. Луцан, Г. Ляміна, Т. Маркова, В. Нечаєва, З. Плохій, Л. Пеньєвська, Т. Поніманська, Є. Радіна, Н. Сакуліна, О. Струм'яна, О. Усова, Є. Фльоріна, В. Фролов, О. Фунтікова, Н. Халезова, Д. Хухлаєва, К. Щербакова, М. Щелованов.

6. Розкрито основні закономірності (взаємодія в процесі розвитку дошкільної педагогіки зарубіжних і вітчизняних теоретичних ідей, концепцій, виховних практик; залежність тематичної спрямованості та організації науково-педагогічних досліджень від соціально-політичних умов суспільства; забезпечення прогресивного розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки досягненнями

педагогічної практики виховання та навчання дітей дошкільного віку); суперечності (між тогочасними соціально-політичними реаліями та необхідністю змін у системі виховання й навчання дітей дошкільного віку; між потребами використання науково-практичних підходів до розв'язання актуальних питань дошкільної педагогіки та домінуванням традиційних методів науково-педагогічних досліджень; між авторитарними методами управління наукою та потребами демократизму її розвитку тощо) та провідні тенденції розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки досліджуваного періоду (панування радянської парадигми виховання; вплив результатів наукових досліджень російських науковців на розвиток теорії та практики виховання та навчання дітей дошкільного віку в Україні, неможливість розвитку української педагогічної думки на онтологічній основі, домінування командно-адміністративних методів управління педагогічною наукою, недостатня мобільність дослідницької системи, становлення нової гуманістично орієнтованої національної парадигми виховання дітей дошкільного віку, зміна тематики науково-теоретичних і методичних досліджень від орієнтації на ідеологічні чинники до наслідування логіки розвитку науки, відмова від функціонального та розвиток особистісно орієнтованого підходу до виховання та навчання дітей дошкільного віку, перенесення акценту в навчанні з формування в дітей дошкільного віку вмінь і навичок на розвиток особистості, зміна підтримувальної функції дошкільної педагогіки на перетворювальну та культуurstворювальну, розширення дослідницької проблематики, зростання кількості дослідницьких центрів, наукових публікацій, наукових кадрів, наукових шкіл, кафедр дошкільної педагогіки, освітні зміни на основі психолого-педагогічних досліджень).

7. Узагальнено результати дисемінації як процесу спрямованого на вивчення, узагальнення та пропаганду передового педагогічного досвіду, розповсюдження та впровадження наукових, оригінальних новаторських прогресивних ідей, інноваційного змісту ефективного педагогічного досвіду виховання та навчання дітей дошкільного віку в освітню практику за такими еволюційними фазами: початкова (наявність спільних для теорії та практики методичних основ виховання та навчання); головна (створення на основі отриманих висновків нормативних і методичних матеріалів, які визначають діяльність педагога: програм, посібників); завершальна (розроблення документів, що відображають загальні основи виховання й навчання, методичні положення, ураховують нормативні вимоги до діяльності вихователя). З'ясовано, що поняття «дисемінація» пов'язане з визначенням оптимальних умов для розповсюдження результатів науково-теоретичних і методичних досліджень дошкільної педагогіки. Дисемінація науково-педагогічних досліджень представлена в діючих програмах, пояснювальних записках, методичних листах, розробках, рекомендаціях за всіма тематичними напрямками (інформаційний, комунікаційний, науково-методичний, навчально-технологічний, експертний, консультаційний).

Установлено, що розвиток дошкільної педагогіки як науки на початку ХХІ століття характеризувався поступовим розширенням дослідницької проблематики, зміцненням науки як соціального інституту, значним зростанням кількості експериментальних майданчиків, наукових кадрів, друкованої продукції.

На основі вивчення сучасного стану дошкільної педагогіки в Україні як процесу функціонування наукової галузі виявлено стратегічні напрями її розвитку: проведення науково-педагогічних досліджень, спрямованих на оновлення її змістовного наповнення; дисемінація результатів досліджень у навчально-виховний процес ДНЗ за допомогою інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; розробка багатоваріантних шляхів розв'язання проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку; упровадження широкого спектру засобів формування дослідницької проблематики на замовлення ДНЗ різного типу, наукових центрів; поширення досліджень регіонального масштабу; реалізація головних функцій дошкільної педагогіки як науки; ефективна взаємодія дошкільної педагогіки та суспільства, гнучке поєднання державного, регіонального і громадського рівнів управління наукою з метою її випереджального розвитку; формування стилю науково-педагогічного мислення, науково-професійного іміджу сучасного дослідника; забезпечення інтеграції освіти та наукових досліджень (використання наукових доробок у процесі навчання студентів, відкриття науково-дослідних лабораторій при кафедрах дошкільної освіти) та ін.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної теми. Подальшого вивчення потребують такі питання: становлення науково-педагогічних шкіл із дошкільної педагогіки; засоби науково-педагогічної комунікації в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, шляхи удосконалення системи підготовки науково-педагогічних кадрів; історіографія розвитку дошкільної педагогіки в дослідженнях науковців України (ХХ століття) тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Саяпіна С. А. Вітчизняна дошкільна педагогіка як наука : становлення та розвиток (1960 р. – початок ХХІ століття) : монографія / С. А. Саяпіна. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – 410 с.

Посібники

2. Саяпіна С. А. Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р. – початок ХХІ століття) : бібліограф. покажчик / С. А. Саяпіна. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – 281 с.

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

3. Саяпіна С. А. Проблеми виховання дітей раннього віку в історії вітчизняної дошкільної педагогіки (1917–1941 рр.) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : СДПУ, 2009. – Вип. XLVI. – С. 288–293.

4. Саяпіна С. А. Педагогічна спадщина С. Русової в контексті розвитку українського дошкілля / С. А. Саяпіна // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. – Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2009. – Ч. 3. – С. 51–58.

5. Саяпіна С. А. Визначення сутності дошкільної педагогіки як науки в працях сучасних дослідників / С. А. Саяпіна // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 1. – С. 37–42.

6. Саяпіна С. А. Розвиток ідей виховання дітей дошкільного віку в науково-педагогічній спадщині Є. Водовозової (др. половина XIX – поч. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. – Серія : Філософія, педагогіка, психологія. – К. : Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 9. – С. 108–113.

7. Саяпіна С. А. Виховання дітей раннього віку як педагогічна проблема в працях Є. Тихеєвої (20–30-і рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. L. – С. 178–187.

8. Саяпіна С. А. Дошкільна педагогіка в системі педагогічних наук : сутність, мета, завдання, функції / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Спецвип. 4. – Ч. 2. – С. 230–236.

9. Саяпіна С. А. Питання взаємозв'язку теорії та практики як необхідної умови розвитку радянської системи дошкільного виховання (20–70-ті рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [голов. ред. : М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 235–244.

10. Саяпіна С. А. Дошкільна педагогіка як основний курс підготовки майбутнього вихователя ДНЗ / С. А. Саяпіна // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсонського державного університету. – Херсон : Айлант, 2011. – Вип. 58. – Ч. I. – С. 343–347.

11. Саяпіна С. А. Розвиток теорії гри в дошкільній педагогіці (20–30-ті рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Наука і освіта. – Одеса, 2011. – № 4. – С. 370–373.

12. Саяпіна С. А. Розробка засад дошкільної освіти у вітчизняній педагогіці (20-ті рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [редкол. : Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 42. – Ч. 1. – С. 306–315.

13. Саяпіна С. А. Питання організації навчання дітей раннього віку в теорії та практиці преддошкільної педагогіки (20–60-ті рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [редкол. : Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 40. – С. 292–299.

14. Саяпіна С. А. Розвиток «метода» Є. І. Тихеєвої у дошкільній педагогіці / С. А. Саяпіна // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. / редкол. : І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь : Вид-во «Мелітополь», 2012. – Вип. 8. – С. 201–207.

15. Саяпіна С. А. Динаміка змісту виховання дітей дошкільного віку у вітчизняній дошкільній педагогіці (40–80 рр. ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. – Вип. 1.37. – С. 369–374.

16. Саяпіна С. А. Специфіка взаємодії ігрової та трудової діяльності дітей дошкільного віку як предмет психолого-педагогічних досліджень / С. А. Саяпіна // Педагогічна освіта : теорія і практика : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. – Вип. 12. – С. 510–514.

17. Саяпіна С. А. Дитячий садок за методом Луїзи Шлегер : виклики й здобутки / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Вип. LX. – С. 181–186.

18. Саяпіна С. А. «Материнська школа» Я. Коменського як програма цілей навчання і виховання дітей дошкільного віку / С. А. Саяпіна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [редкол. : Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 45. – С. 263–269.

19. Саяпіна С. А. Наукові доробки викладачів кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «ДДПУ» як умова забезпечення професійного розвитку майбутнього вихователя / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – Спецвип. 12. – С. 135–143.

20. Саяпіна С. А. Система игр и занятий с детьми дошкольного возраста в педагогическом проекте Фридриха Фребеля / С. А. Саяпина // Актуальные проблемы и тенденции современного дошкольного образования : сб. науч. ст. / Бел. гос. пед. ун-т имени М. Танка. – Минск : БГПУ, 2013. – С. 201–203.

21. Саяпіна С. А. Спрямованість наукових досліджень Інституту дошкільного виховання АПН СРСР (60–70-ті рр. ХХ століття) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – Спецвип. 15. – Ч. 1. – С. 132–139.

22. Саяпіна С. А. Зміст експериментальних досліджень деяких аспектів морального виховання у дошкільній педагогіці (60-ті рр. ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 2 (46). – С. 165–173.

23. Саяпіна С. А. Методика та організація дослідження проблем дошкільної дидактики в науково-педагогічній спадщині Олександри Усової (40–60-ті рр. ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – Вип. LXXIV. – С. 149–157.

24. Саяпіна С. А. Дослідження теоретичних положень навчання дітей раннього віку у вітчизняній дошкільній педагогіці (50–70-ті рр. ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журн. – Слов'янськ, 2015. – № 2. – С. 12–17.

25. Саяпіна С. А. Фундаментальність ідей, розмаїття експериментальних пошуків у науково-дослідній програмі Олександра Запорожця (30–70-ті рр.

XX ст.) / С. А. Саяпіна // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 2015. – III(24), Issue 48.– P. 66–68.

26. Evtukh M., Sayapina S. Trends of the scientific researches in the sphere of methods of preschool education (1960-s – the beginning of the 21st century) / Mykola Evtukh, Svitlana Sayapina // Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / [голов. ред. Г. П. Шевченко]. – Северодонецьк : Вид-во СНУ імені В. Даля, 2016. – Вип. 2 (71). – С. 53–67.

27. Саяпіна С. А. Тематична спрямованість наукових досліджень з теорії виховання дітей дошкільного віку (1960 р. – початок ХХІ століття) / С. А. Саяпіна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – № 4 (55). – С. 384–390.

28. Саяпіна С. А. Програма виховання в дитячому садку як синтез здобутків теорії та практики дошкільного виховання (друга половина ХХ століття) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2016. – № 5 (79). – С. 99–112.

29. Саяпіна С. А. Системний підхід до визначення предмета та основних категорій дошкільної педагогіки / С. А. Саяпіна // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсонського державного університету. – Херсон, 2016. – Вип. LXIX. – Т. 1. – С. 64–69.

30. Саяпіна С. А. Методологічні параметри науково-педагогічного дослідження питань виховання та навчання дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогіці (1960 р. – початок ХХІ століття) / С. А. Саяпіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2016. – № 4 (78) – С. 95–107.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

31. Саяпина С. А. Особенности и основное направление деятельности научной школы как формы осуществления преемственности опыта и знаний, единства традиций и новаторства / С. А. Саяпина // Обучение и воспитание : методика и практика 2013–2014 учебного года : матер. VII Междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 2 октября 2013 г. – Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. – С. 38–43.

32. Саяпіна С. А. Теоретичне узагальнення досвіду діяльності вітчизняних наукових систем як галузь наукознавчих досліджень (60–70-ті роки ХХ ст.) / С. А. Саяпіна / Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі : матер. Всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. – Мукачево, 23 листопада 2013 р. : у 2 ч. – Дрогобич : Вид-во «Інновація», 2013. – Ч. 1. – С. 166–169.

33. Саяпина С. А. Взаимодействие теоретических и практических аспектов дошкольной педагогики как предпосылка функционирования всех звеньев и факторов дошкольного воспитания / С. А. Саяпина // Преемственность между дошкольным и начальным общим образованием в условиях введения Федерального государственного образовательного стандарта : матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Таганрог, 6–7 февраля 2013 г. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та имени А. П. Чехова, 2013. – С. 59–62.

34. Саяпіна С. А. Пріоритетні напрями наукових досліджень обдарованості дітей дошкільного віку / С. А. Саяпіна, О. П. Аматыєва // Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованих дошкільників : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. – Алушка, АР Крим, 11–12 квітня 2013 р. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – С. 146–152.

35. Саяпина С. А. Характеристика понятийного поля исследования проблемы развития отечественной дошкольной педагогики как науки / С. А. Саяпина // Psycho-pedagogical problems of a personality and social interaction : materials of the V international scientific conference on May 15–16, 2014. – Prague : Vedecko vydavatelske centrum «Sociosfera-CZ». – С. 254–262.

36. Саяпіна С. А. Спрямованість сучасних наукових досліджень із дошкільної педагогіки (на матеріалах монографій) / С. А. Саяпіна // Нове у педагогіці та психології сучасного світу : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів, 28–29 листопада 2014 р. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. – С. 94–96.

37. Саяпіна С. А. Дисемінація результатів сучасних дисертаційних досліджень зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка у практику дошкільної освіти / С. А. Саяпіна // Чинники розвитку психологічних та педагогічних наук у XXI столітті : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 21–22 листопада 2014 р. – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2014 – С. 86–88.

38. Саяпіна С. А. Концептуальні положення дослідження процесу розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки / С. А. Саяпіна // Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 7 листопада 2014 р. – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. – Ч. II. – С. 30–33.

39. Саяпина С. А. Научные законы как главный составляющий компонент науки / С. А. Саяпина // Новое слово в науке и практике : гипотезы и апробация результатов исследований : матер. XV Междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 13 февраля 2015 г. – Новосибирск : Изд-во ЦРНС, 2015. – С. 110–114.

40. Саяпіна С. А. Обумовленість достовірності сучасних педагогічних досліджень з дошкільної педагогіки комплексним використанням загальнонаукових методів / С. А. Саяпіна // Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів, 30–31 січня 2015 р. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 80–82.

41. Саяпіна С. А. Проблематика наукових досліджень лабораторії Інституту дошкільного виховання АПН СРСР у 60-ті рр. XX ст. / С. А. Саяпіна // Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в освітньому просторі : проблеми та перспективи : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Слов'янськ, 27 травня 2015 р. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – С. 29–31.

42. Саяпіна С. А. Проблеми експериментальних досліджень із дошкільної педагогіки в роботі з'їздів і наукових конференцій (20–60-ті рр. XX ст.) /

С. А. Саяпіна // Актуальні питання сучасної педагогіки : зб. наук. пр. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – Вип. II. – С. 55–64.

43. Саяпіна С. А. Наукові підходи до періодизації розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок XXI століття) / С. А. Саяпіна // Актуальні питання сучасної педагогіки : зб. наук. пр. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – Вип. III. – С. 32–37.

44. Саяпіна С. А. Наукові публікації з проблем виховання та навчання дітей дошкільного віку як опис наукових досліджень / С. А. Саяпіна // Сучасні наукові дослідження та розробки : теоретична цінність та практичний результат – 2016 : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Братислава, 15–18 березня 2016 р. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. – С. 83–84.

45. Саяпіна С. А. Наукова стаття в республіканському науково-методичному збірнику (1965–1982 рр.) як джерело для дослідження процесів розвитку дошкільної педагогіки / С. А. Саяпіна // Перспективні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 12–13 лютого 2016 р. – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. – С. 30–35.

46. Саяпіна С. А. Дослідження змісту розумового виховання як напрям експериментальної роботи НДІ дошкільного виховання АПН СРСР (60–70 рр. XX ст.) / С. А. Саяпіна // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 5–6 лютого 2016 р. – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. – С. 12–13.

47. Саяпіна С. А. Спецкурс «Наукові дослідження в галузі дошкільної педагогіки: історія, сучасність, перспективи» / С. А. Саяпіна. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, ДДПУ, 2017. – 23 с.

АНОТАЦІЇ

Саяпіна С. А. Розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки як науки (1960 р. – початок XXI століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2017.

У роботі досліджено розвиток вітчизняної дошкільної педагогіки (1960 р. – початок XXI століття) як самостійної науки про закономірності виховання та навчання дітей дошкільного віку, що має власний науковий апарат із погляду сучасних методологічних засад, парадигмального, системного, аксіологічного, антропологічного, історико-хронологічного, культурологічного підходів; на основі авторських критеріїв розроблено й обґрунтовано періодизацію розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки у визначених хронологічних межах: I етап (1960–1969 рр.) – пошуково-емпіричний; II етап (1969–1984 рр.) – організаційно-педагогічний; III етап (1984–1991 рр.) – теоретико-узагальнювальний; IV етап (1991–2001 рр.) – оновлювально-адаптаційний; V етап (2001–2010 рр.) – інноваційно-творчий; визначено основні закономірності, суперечності й провідні

тенденції розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки; схарактеризовано генезу науково-теоретичних і методичних досліджень із проблеми виховання та навчання дітей дошкільного віку; узагальнено результати дисемінації наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки в освітню практику; визначено стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної педагогіки в Україні.

Ключові слова: вітчизняна дошкільна педагогіка, наука, дошкільна дидактика, дошкільна освіта, виховання й навчання дітей дошкільного віку, розвиток, тенденція, наукові дослідження, дисемінація.

Саяпина С. А. Развитие отечественной дошкольной педагогики как науки (1960 г. – начало XXI века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко. – Полтава, 2017.

В работе исследовано развитие отечественной дошкольной педагогики (1960 г. – начало XXI века) как самостоятельной науки о закономерностях воспитания и обучения детей дошкольного возраста, которая имеет собственный научный аппарат с точки зрения современных методологических позиций, парадигмального, системного, аксиологического, антропологического, историко-хронологического, культурологического подходов; на основе авторских критериев разработана и обоснована периодизация развития отечественной дошкольной педагогики как науки исследуемого периода: I этап (1960–1969 гг.) – поисково-эмпирический; II этап (1969–1984 гг.) – организационно-педагогический; III этап (1984–1991 гг.) – теоретически-обобщающий; IV этап (1991–2001 гг.) – обновляюще-адаптационный; V этап (2001–2010 гг.) – инновационно-творческий; определены основные закономерности, противоречия и ведущие тенденции развития отечественной дошкольной педагогики как науки; дана характеристика генезиса научно-теоретических и методических исследований по проблемам воспитания и обучения детей дошкольного возраста; обобщены результаты диссеминации научных исследований в области дошкольной педагогики в образовательную практику; определены стратегические направления развития современной дошкольной педагогики в Украине.

Ключевые слова: отечественная дошкольная педагогика, наука, дошкольная дидактика, дошкольное образование, воспитание и обучение детей дошкольного возраста, развитие, тенденция, научные исследования, диссеминация.

Sayapina S. A. Development of national preschool pedagogics as a science (1960 – the beginning of the 21st century). – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of a Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Poltava National Pedagogical University named after V. H. Korolenko. – Poltava, 2017.

The thesis deals with the development of national preschool pedagogics (1960–the beginning of the 21st century) as an independent science about the laws of upbringing and teaching the preschool children from the points of view of the modern

methodological positions, paradigmatic, systematic, axiological, anthropological historic-chronological, culturological approaches. On the basis of the author's criteria it is developed and grounded the periodization of the process of the development of national preschool pedagogics as a science within the defined chronological limits: the 1st period – searching-empirical (1960 – 1969) – development of the scientific principles of preschool pedagogics, creation of scientific centers, scientific schools, coordination of scientific and methodological work on upbringing and teaching the children of preschool age, scientific work of higher pedagogical educational institutions; the 2nd period – organizationally-pedagogical (1969 – 1984) – accumulation and synthesis of the results of scientific and pedagogical research of the problems of theory of upbringing and teaching the preschool children; practical use of the theory; development of new trends of teaching methods and technique of pedagogical research (modelling, prognostic methods, diagnostic methods, method of mathematical statistics, method of independent characteristics), theoretical-methodological principles and techniques of conducting scientific research; the 3rd period – theoretically-generalizing (1984–1991) – development of the fundamental researches of preschool pedagogics, implementation of the experimentally checked and generalizing experience, scientific bases of methods of upbringing and teaching 6-year-old children; the 4th period – renewing-adaptive (1991 – 2001) – systematization of the methods of research of the issues of upbringing and teaching the preschool children according to the following criteria: the aim of research (methods of theoretical search, detection of the ways of improving practice), sources of information (methods of studying theoretical sources, analysis of the real pedagogical process), methods of processing and analysis (methods of the qualitative analysis of the quantitative processing of material); experimenting as to the creation of the holistic theory of a personality development; the 5th period – innovatively-creative (2001–2010) – implementation of the new personality oriented technologies of upbringing and teaching the preschool children, creation of the scientifically grounded norms of diagnostics and evaluation; comeback to pedology, its theoretical evaluations; renewing and activization of the scientific-pedagogical researches in accordance with Specialty 13.00.08 – preschool pedagogics.

In the thesis the author has collected, generalized and systematized the data of the basic publications and theses of the national authors concerning the issues of upbringing and teaching the preschool children; has defined the basic regularities, contradictions and leading tendencies of the development of national preschool pedagogics as a science; has characterized the genesis of the scientific-theoretical and methodic researches on the problem of upbringing and teaching the preschool children; has summarized the results of dissemination of the scientific-pedagogical researches in the field of preschool pedagogics into the educational practice (programs, explanatory notes, methodical letters, method guides, recommendations); has defined the strategical directions of the development of modern preschool pedagogics in Ukraine.

Key words: national preschool pedagogics, science, preschool didactics, preschool education, upbringing, teaching, development, tendency, scientific research, dissemination.

Підписано до друку 12.09.2017р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 1,9
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 примірників. Зам. № 4019

Надруковано у ФОП Гаража М.Ф.
Свідоцтво серія В01 № 414919 від 20.01.2003 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б